

Відбудувати з
жінками - краще
для всіх

10 БЛОКІВ

гендерно інклюзивного
відновлення

гендерного
мейнстрімінгу та інклюзії
ПЛАТФОРМА
у відновленні

**UK International
Development**
Partnership | Progress | Prosperity

**UkraineRecovery
Conference**
10-11 July 2025 – Rome, Italy

ОФІС ВІЦЕПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА
З ПИТАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

**УРЯДОВА
УПОВНОВАЖЕНА**
З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

**УКРАЇНСЬКИЙ
ЖІНОЧИЙ
ФОНД**

У планах відновлення та розвитку необхідно враховувати не лише зруйновану інфраструктуру, а й людей, які будуть нею користуватись. Стійкість України до викликів війни і її здатність до відновлення залежить від її людей. Саме стійкість людей і їх віра у можливість відновлення закладають основи для відбудови.

Державою та партнерами з розвитку було задекларовано важливість не просто відбудови громад та інфраструктури, а і відбудови, яка враховує потреби жінок та чоловіків, хлопців та дівчат з різних груп. Лише з таким підходом можливо втілити принцип відбудувати «краще ніж було». Інакше є ризик, що ресурси розподілятимуться нерівномірно, а проблеми певних груп залишатимуться невидимими.

Участь жінок у прийнятті рішень є складовою успіху ефективного відновлення, що стане сталою інвестицією в майбутнє.

Цей документ – результат спільної роботи експертної спільноти Консультативної панелі громадянського суспільства при Платформі забезпечення гендерного мейнстримінгу та інклюзії у відновленні. Документ містить практичні рекомендації для втілення 10 кроків, або ж блоків, гендерно чутливого та інклюзивного відновлення. Кожен блок розкриває структурну проблему та її значення для відновлення, пропонує практичні інструменти для реалізації змін та ілюструється прикладом реального впровадження.

04	БЛОК 1
10	БЛОК 2
16	БЛОК 3
22	БЛОК 4
28	БЛОК 5
32	БЛОК 6
38	БЛОК 7
44	БЛОК 8
48	БЛОК 9
52	БЛОК 10

БЛОК 1.

Плани відновлення та розвитку на національному і місцевому рівнях засновані на потребах та можливостях різних груп жінок і чоловіків. Участь жіночих правозахисних організацій у розробці, реалізації та моніторингу планів

1. Чому цей крок важливий для успішного відновлення

У планах відновлення та розвитку необхідно враховувати не лише зруйновану інфраструктуру, а й людей, які будуть нею користуватись. Різні групи жінок і чоловіків мають різні потреби, ресурси та досвід війни й на ці відмінності слід зважати, якщо ми хочемо, щоб відновлення було ефективним, справедливим і сталою інвестицією в майбутнє. Інакше є ризик, що ресурси розподілятимуться нерівномірно, а проблеми певних груп залишатимуться невидимими.

Залучення жінок і жіночих організацій до розробки планів відновлення – це не формальність, а вимога, що випливає з національних і міжнародних зобов'язань України. Відповідно до Стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року¹, а також згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 р. № 731 «Про затвердження порядку з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад»², у процесах підготовки таких планів передбачено участь усіх заінтересованих сторін, серед яких представники громадськості, зокрема жінки й жіночі організації.

Це важливо і з погляду ефективного використання ресурсів: рішення, що ухвалюються без урахування реальних потреб жінок і чоловіків у різних життєвих обставинах, можуть бути хибно пріоритизованими або не спрацювати на практиці. Крім того, коли в розробці планів не беруть участь самі представники/представниці уразливих груп, порушується принцип «не залишити нікого осторонь», закладений як у міжнародних стандартах, так і в національній соціальній політиці. Без цього гендерні розриви в доступі до житла, послуг, можливостей зайнятості та безпеки лише поглиблюватимуться.

2. Як зробити цей крок

Що має зробити уряд і парламент:

- Внести зміни до порядків розроблення планів відновлення та розвитку територіальних громад, передбачивши:
 - обов'язкове залучення представниць жіночих організацій та експерток з гендерної рівності до робочих груп;
 - використання даних, дезаггредованих за статтю, віком, інвалідністю, статусом ВПО, місцем проживання тощо;
 - вимогу наявності локального гендерного профілю (паспорта) при підготовці планів відновлення.
- Унормувати застосування гендерного підходу в бюджетному процесі, як це вже передбачено в Законі України від 16.01.2025 р. № 4225-ІХ³, доповнивши його методичними інструкціями щодо інтеграції гендерного аналізу до планів відновлення.

- Забезпечити узгодженість між планами відновлення громад, регіональними стратегіями розвитку, Національним планом дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та державними політиками у сфері рівності й соціальної згуртованості.
- Передбачити включення гендерного компонента до державної цифрової екосистеми управління відновленням DREAM, зокрема додати розділ «Гендерний вплив» до опису проєктів, поряд з уже наявними розділами (соціальним, економічним, функціональним, стратегічним).

Що має зробити місцева влада?

- Провести аналіз гендерних розривів у своїх громадах та/або оновити гендерні профілі на основі статистичних даних, даних соціальних служб, результатів фокус-груп і опитувань.
- Сформувати робочі групи з розробки планів відновлення із залученням громадських організацій, які представляють жінок, ВПО, людей з інвалідністю, осіб старшого віку тощо.
- Організувати громадські обговорення планів відновлення у доступному форматі за участі вразливих груп та із забезпеченням адаптованих умов (приміщення, комунікація, час).
- Забезпечити навчання посадовців органів місцевого самоврядування щодо впровадження гендерного підходу на практиці.
- Забезпечити інтегрування гендерного підходу до планів відновлення на всіх етапах: від аналізу потреб до визначення пріоритетів, постановки завдань і проведення моніторингу.

Що можуть зробити громадські організації?

- Ініціювати розробку чи оновлення гендерних профілів громад.
- Забезпечити участь своїх представниць у робочих групах і консультаціях.
- Здійснювати громадський моніторинг того, наскільки враховано гендерну чутливість у затверджених планах відновлення і стратегіях.
- Поширювати практики локального аналізу, включаючи кейси, аналітику та корисні поради з інших громад.

Що і як можуть підтримати міжнародні партнери?

- Надати підтримку в розробці методичних інструментів для гендерного аналізу планів відновлення.
- Профінансувати розробку чи оновлення гендерних профілів областей і громад.
- Підтримати придатні для подальшого масштабування пілотні ініціативи з гендерно чутливого планування в різних регіонах.
- Надати технічну допомогу в інтеграції гендерного виміру до цифрової платформи DREAM.

3. Де ми зараз

Формально нормативна-правова база України містить низку положень, які дозволяють інтегрувати гендерний підхід у планування відновлення. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 року № 731⁴ передбачає залучення громадськості до розробки планів відновлення на регіональному та місцевому рівнях, однак не містить чітких зобов'язань щодо участі жіночих правозахисних організацій або експертів із гендерної рівності. Через це в багатьох громадах жінки та вразливі групи залишаються осторонь від ухвалення ключових рішень щодо відновлення.

Станом на 2025 рік лише незначна частина громад має актуальні гендерні профілі, які відображають потреби, ресурси та бар'єри різних груп жінок і чоловіків. Більшість таких профілів були розроблені у 2021–2023 роках за підтримки міжнародних організацій (наприклад, ООН Жінки, ПРООН, UNFPA), але часто не оновлюються та не використовуються як обов'язкова аналітична база при розробці місцевих планів чи стратегій відновлення. Водночас деякі громади (як-от Житомирська міська) демонструють сталу практику щорічного оновлення гендерного профілю та використання його у плануванні програм у сферах спорту, охорони здоров'я, зайнятості.

Наявний досвід показує, що локальний гендерний аналіз є потужним інструментом для коригування політик і бюджету. Проте більшість органів місцевого самоврядування не мають відповідної аналітичної спроможності або кадрового ресурсу. Практика застосування Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад⁵ (наказ Мінсоцполітики від 27.12.2022 р. № 359) та Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі⁶ (наказ Мінфіну від 02.01.2019 р. № 1) на рівні громад є нерівномірною.

Національні документи, зокрема Стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року, визначають інтеграцію гендерного підходу у процеси відновлення як один із пріоритетів. Аналогічні зобов'язання прописані в Національному плані дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року, у Підсумковій декларації Конференції з відновлення України в Лугано (2022 р.) та Плані дій для України в межах Ukraine Facility. Проте відповідні механізми ще не повною мірою імplementовані у практику планування та управління розвитком територій.

Крім того, досі рідко застосовується гендерний підхід до сценарного планування (зокрема сценаріїв гуманітарного реагування, раннього відновлення та сталого розвитку), хоча приклади такого підходу існують. Так, ГО «Інтелект Сумщини» на рівні окремих територіальних громад у 2023–2024 роках впроваджувала гендерно чутливе сценарне планування у співпраці з місцевою владою⁷. Цей інструмент дозволяє розглянути потенційні виклики й ризики для різних груп жінок і чоловіків у разі реалізації певних варіантів рішень. Попри перспективність методу, його застосування наразі не має нормативної підтримки і залишається точковою практикою.

У 2024 році Аналітичний центр ГО «Бюро гендерних стратегій та бюджетування» розробив Інструмент оперативної оцінки рівня впровадження гендерного підходу в програмних документах у сфері відновлення⁸. Його мета – швидко оцінити рівень урахування гендерного підходу та виявити прогалини й можливості для посилення рівності у відповідному документі. Інструмент також допомагає сформулювати рекомендації для розробників планів відновлення.

Бракує також системного моніторингу: більшість стратегій розвитку регіонів і планів відновлення не містять індикаторів, дезагрегованих за статтю, віком, інвалідністю чи статусом ВПО. Це унеможлиблює оцінку впливу політик на різні соціальні групи та знижує прозорість і підзвітність процесу відновлення.

У 2023 році Мінвідновлення запустило цифрову платформу DREAM – державну цифрову екосистему для підзвітного управління відновленням. Вона покликана забезпечити прозорість, координацію та моніторинг проєктів відновлення на всіх рівнях. Хоча платформа створює потенціал для інтеграції гендерного підходу, наразі вона не передбачає обов'язкового врахування потреб різних груп жінок і чоловіків при плануванні й оцінці проєктів відновлення і не містить механізмів перевірки дотримання принципу рівності.

Кейс. Гендерний профіль (м. Житомир)

Розробка та використання гендерних профілів у громаді м. Житомир — ініціатива управління у справах сім'ї, молоді та спорту Житомирської міської ради за підтримки міжнародних партнерів⁹.

Який результат досягнутий?

Гендерні профілі громади стали практичним інструментом для розробки та коригування міських програм у сферах спорту, охорони здоров'я, зайнятості. Завдяки цим профілям вдалося:

- обґрунтувати необхідність фінансування інклюзивного спортивного простору для жінок і дівчат;
- змінити формати громадських заходів, щоб вони були безпечнішими і доступнішими для жінок із дітьми;
- адаптувати комунікаційні кампанії для різних цільових груп;
- отримати підтримку на місцевому рівні для подальшого щорічного оновлення профілів.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Створення профілю відбувалося на основі офіційної статистики (дезагрегованої за статтю, віком, інвалідністю, статусом ВПО), а також результатів опитувань і консультацій з жінками, чоловіками, громадськими організаціями.
- Команда управління пройшла навчання з гендерно орієнтованого бюджетування та планування, організоване за підтримки ПРООН.
- Для забезпечення актуальності даних було налагоджено співпрацю зі структурними підрозділами органів влади, відповідальних за питання економічного розвитку, праці та соціального захисту населення, Нацполіцією та освітніми закладами.
- Профілі оформлювались у доступному, візуально зручному форматі з короткими аналітичними висновками для кожного розділу.

Як комунікувалися зміни?

Інформація про гендерні профілі регулярно презентувалася на засіданнях депутатських комісій, відкритих сесіях міськради та публічних заходах. Громада публікувала окремі аналітичні блоки профілю у своїх звітах і візуалізаціях. Це посилило довіру до даних, сприяло підтримці депутатів та зацікавило інші підрозділи міськради. Жіночі організації та молодіжні ініціативи також використовували дані для підготовки проєктів, грантових заявок та адвокаційних кампаній.

Як реплікувати цей кейс (рекомендації)?

1. Ініціювати розробку гендерного профілю громади, звернувшись до місцевого органу влади та/або міжнародних проєктів.
2. Залучити до процесу декілька структурних підрозділів, які мають доступ до статистичних даних, і визначити відповідальних за координацію.
3. Проводити консультації з громадськими організаціями, ВПО, представниками/представницями вразливих груп для верифікації та уточнення даних.
4. Оформити профіль у форматі, зручному для використання у плануванні (інфографіка, короткі висновки, рекомендації за сферами).
5. Регулярно оновлювати профіль, вбудувавши цю функцію у щорічний цикл планування або звітності громади.
6. Використовувати дані з профілю як підґрунтя для змін у місцевих планах відновлення, програмах, стратегіях, проєктах бюджетів.

1. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 р. № 752-р, станом на 02.05.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>
2. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 р. № 731, станом на 22.02.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text>
3. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень: Закон України від 16.01.2025 р. № 4225-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4225-20#Text>
4. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 р. № 731, станом на 22.02.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text>
5. Про затвердження Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад: наказ Мінсоцполітики від 27.12.2022 р. № 359. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0359739-22#Text>
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі: наказ Мінфіну від 02.01.2019 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text>
7. Центр громадських ініціатив «Інтелект Сумщини». Громадська організація. URL: <https://intellect.sumdu.edu.ua/>
8. Інструмент оперативної оцінки рівня впровадження гендерного підходу в програмних документах у сфері відновлення. Аналітичний центр ГО «Бюро гендерних стратегій та бюджетування». 2024. URL: <https://tinyurl.com/vytf4vd5>
9. Див., наприклад, Гендерний профіль Житомира / відп. за вип. С. Євченко. Житомир, 2025. 28 с. URL: <https://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1745931022.pdf>

БЛОК 2.

Безбар'єрні, доступні та інклюзивні робочі місця, транспорт, інфраструктурні об'єкти, послуги та інформація

1. Чому це важливо

Інклюзивність і безбар'єрність – це необхідні умови ефективного відновлення України. Відбудова десятків тисяч об'єктів інфраструктури, зруйнованих або пошкоджених наслідок війни, дає унікальну можливість – одразу впровадити сучасні стандарти безбар'єрності та зробити об'єкти, послуги, надання інформації, транспорт і робочі місця доступними для всіх. Це критично важливо для повернення до активного життя людей з інвалідністю, ветеранів, людей старшого віку, сімей з маленькими дітьми, ВПО та інших груп населення.

Окрім реалізації базового права на гідність і доступу до послуг, ідеться також про економічну ефективність. Роботодавці вже зараз стикаються з дефіцитом кадрів, який можна подолати, відкривши робочі місця для тих, хто традиційно залишався поза ринком праці через фізичні, інформаційні, цифрові, освітні, організаційні або соціальні бар'єри. Створення інклюзивного середовища – це шлях до стійкого економічного зростання, зміцнення громад і зменшення навантаження на систему соціального захисту.

2. Як зробити цей крок

Що має зробити уряд і парламент?

- Внести зміни до законодавства, що передбачають обов'язкову експертизу проєктів будівництва та реконструкції на відповідність стандартам доступності, зокрема Основні положення ДБН В.2.240:2018 «Інклюзивність будівель і споруд».
- Забезпечити державний контроль за дотриманням вимог доступності під час проєкування, будівництва та реконструкції об'єктів.
- Затвердити типові положення про місцеві ради безбар'єрності, передбачивши обов'язкове залучення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.
- Імплементувати принципи розумного пристосування та надавати підтримку для реалізації заходів розумного пристосування, а також захисту людей з інвалідністю від дискримінації у сфері праці за ознакою інвалідності, зокрема визнати відмову від розумного пристосування як одну з форм дискримінації за ознакою інвалідності.
- Підготувати й організувати поширення матеріалів про права людей з інвалідністю та безбар'єрні, доступні та інклюзивні робочі місця, транспорт, інфраструктурні об'єкти, послуги й інформацію у форматі простої мови і легкого читання;

Що має зробити місцева влада?

- Провести аудит доступності об'єктів інфраструктури, транспорту, інформації та послуг у громаді.
- Забезпечити доступність приміщень для голосування, інших об'єктів інфраструктури, транспорту, інформації та послуг на виконання перехідних положень Виборчого кодексу України від 19 грудня 2019 року № 396-IX¹.
- Створити та забезпечити функціонування рад безбар'єрності при органах місцевого самоврядування, залучивши представників/представниць громадських організацій та осіб з інвалідністю.
- Розробити й упровадити місцеві програми безбар'єрності, включаючи адаптацію громадського транспорту, пішохідної інфраструктури та громадських будівель.
- Забезпечити доступність інформаційних ресурсів органів місцевого самоврядування для всіх категорій населення, зокрема людей з порушеннями зору та слуху.

Що може зробити бізнес?

- Провести аудит гендерної чутливості та інклюзивності робочих місць і корпоративної політики, розробити внутрішні політики безбар'єрності.
- Облаштувати робочі місця відповідно до стандартів доступності, включаючи фізичну, інформаційну та цифрову доступність.
- Облаштувати робочі місця для людей з інвалідністю.
- Запровадити гнучкі форми зайнятості, такі як дистанційна робота та гнучкий графік, для залучення ширшого кола працівників/працівниць.

Що можуть зробити громадські організації та люди з інвалідністю?

- Брати участь у роботі рад безбар'єрності, рад ВПО та інших консультативних платформ при органах влади.
- Проводити громадський моніторинг стану доступності інфраструктури, інформації та послуг.
- Надавати експертну підтримку органам влади та бізнесу у впровадженні принципів безбар'єрності та інклюзивності.
- Поширювати інформацію та проводити просвітницьку діяльність щодо прав осіб з інвалідністю та принципів безбар'єрності.

Що і як можуть підтримати міжнародні партнери?

- Надати технічну та фінансову підтримку у впровадженні проєктів з безбар'єрності та інклюзивності.
- Підтримати навчальні програми для фахівців у сфері архітектури, будівництва, транспорту, інформації та соціальних послуг щодо принципів універсального дизайну.
- Сприяти обміну досвідом між українськими та іноземними громадами, а також міжнародними організаціями у сфері безбар'єрності.
- Підтримати розвиток цифрових рішень для забезпечення доступності інформаційних ресурсів та послуг.

3. Де ми зараз

На 2025 рік інклюзивність залишається слабким місцем в українській політиці відновлення. Хоча ухвалено низку стратегічних рішень, їхня реалізація на практиці є непослідовною, фрагментарною або формальною.

Нормативна база охоплює:

- Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року (розпорядження КМУ від 14.04.2021 р. № 366-р);
- постанову КМУ «Про деякі питання забезпечення умов безбар'єрності, енергоефективності та вимог цивільного захисту» від 14.02.2023 р. № 152, яка зобов'язує враховувати вимоги безбар'єрності при будівництві, реконструкції та відновленні пошкоджених об'єктів;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання закладами освіти реабілітаційних послуг (реабілітаційної допомоги)» від 25.02.2025 р. № 4250-IX;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю» від 15.01.2025 р. № 4219-IX;
- розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення рекомендацій щодо викладення інформації суб'єктами владних повноважень у форматах, що забезпечують доступність її сприйняття» від 17.11.2023 р. № 1046-р.

Разом з тим чинна постанова КМУ Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану від 13.03.2022 р. № 303² фактично скасувала державний контроль за дотриманням норм доступності, а експертиза щодо відповідності ДБН наразі обов'язкова лише для об'єктів СС2, СС3 та деяких інших категорій. Більшість об'єктів будівництва не проходять такої експертизи, що спричинює високі ризики недоступності нової інфраструктури. Наприклад, таку експертизу не проходять об'єкти будівництва категорії СС1, до якої належать, зокрема, житлові та громадські будівлі до чотирьох поверхів, малі підприємства торгівлі, кав'ярні та ресторани.

У 2024 році Міністерство розвитку громад та територій провело моніторинг доступності 93 тис. об'єктів: лише 20% з них визнано доступними; 32,5% – частково доступними; 47,5% – недоступними³. Проте анкета була єдиною для всіх типів споруд, а самі оцінки надавали управителі об'єктів, що викликає сумніви в об'єктивності. Зміни, ухвалені в березні 2025 року, передбачають використання п'яти типів анкет залежно від об'єкта, але механізм незалежного контролю досі не забезпечено.

Ситуація щодо працевлаштування осіб з інвалідністю залишається критичною. За офіційними даними, працевлаштовані лише 17,4% осіб з інвалідністю⁴. Дезагреговані статистичні дані за віком, статтю, видом інвалідності та регіонами відсутні, що унеможливорює розроблення та реалізацію якісної політики підтримки. Опитування показують, що основна відповідальність за працевлаштування досі покладається на саму людину, а роль держави та центрів зайнятості вважається пасивною. Державна програма компенсацій на облаштування робочих місць працює з 2023 року, у 2024 році було виділено 129 млн грн на майже 2 000 місць⁵.

Відновлення інфраструктури також не гарантує доступність: багато будівель вводяться в експлуатацію без дотримання стандартів, а проекти, що фінансуються міжнародними донорами, не завжди звітують про відповідність ДБН чи принципам універсального дизайну. Наявні платформи на кшталт DREAM наразі не передбачають обов'язкового опису інклюзивних рішень у публічних проєктах.

Отримання інформації простою мовою та в прийнятних форматах наразі практично неможливе. Рекомендації уряду залишаються деклараціями, про які часто навіть не знають на місцях і не вміють застосовувати на практиці.

Позитивним є те, що у громадах почали створюватися місцеві ради безбар'єрності, однак їхня робота поки що не врегульована нормативно, участь людей з інвалідністю в них необов'язкова, а вплив на рішення – обмежений.

Отже, попри наявність стратегії та часткових рішень, в Україні відсутній цілісний механізм контролю за впровадженням безбар'єрності на всіх етапах – від планування до реалізації. Законодавчі прогалини, нестача даних, слабкий міжсекторальний діалог та відсутність системного моніторингу спричиняють ризик відтворення недоступного середовища у відновлених об'єктах.

Кейс 1. Доступні укриття (м. Київ)

Облаштування двох доступних укриттів у житлових будинках Києва – ініціатива громадської організації Fight For Right у партнерстві з громадською організацією «Науково-мистецька платформа «Острів», Товариством Червоного Хреста України та представниками місцевої влади⁶.

Який результат досягнутий?

У 2024–2025 роках у Києві облаштовані два доступні укриття для людей з інвалідністю у багатоквартирних житлових будинках. Об'єкти переобладнані відповідно до державних будівельних норм і міжнародних стандартів доступності. Це стало першим публічно задокументованим прикладом облаштування безбар'єрних захисних споруд у житловому секторі в Україні.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Проєкт базувався на поєднанні експертного аналізу, участі спільноти людей з інвалідністю та практичного досвіду облаштування доступного середовища.
- На старті проведено аудит укриттів за участі активістів з інвалідністю з використанням методології, розробленої Fight For Right.
- Було залучено фахівців/фахівчинь з архітектури та інженерії для адаптації укриттів відповідно до ДБН і принципів універсального дизайну.
- Співпраця з місцевою владою забезпечила доступ до приміщень і узгодження технічних рішень.
- Методологія була передана місцевій владі для подальшого використання.

Як комунікувалися зміни?

Організація активно висвітлювала всі етапи проєкту через соціальні мережі, медіа та публічні заходи. Комунікація почалася ще на етапі моніторингу укриттів із закликами до участі. Було підготовлено відеозвіти, репортажі, публікації, а також організовано презентацію одного з облаштованих укриттів, що зібрала представників медіа, влади та громадськості. Інформація широко розійшлася у медіа – як національних, так і регіональних, що сприяло публічному обговоренню проблеми та посилило адвокацію.

Як реплікувати цей кейс (рекомендації)?

1. Почати з аудиту наявних укриттів: оцінити вхідні групи, проходи, освітлення, навігацію, наявність пандусів, поручнів, тактильних вказівників. Залучити представників/представниць громадських організацій осіб з інвалідністю до оцінки на місці.
2. Залучити фахівців/фахівчинь з архітектури та доступності, які мають досвід у сфері універсального дизайну, щоб адаптаційні рішення відповідали нормативам і були практичними.

- 3. Забезпечити участь громади: провести інформаційні сесії з мешканцями будинків, запросити до співпраці місцеву владу, будівельників, підрядників.
- 4. Налагодити систему контролю: впровадити регулярну перевірку стану укриттів і можливість швидкого усунення недоліків. Навчити персонал, волонтерів/волонтерок взаємодіяти з людьми з різними видами інвалідності.
- 5. Поширювати досвід через публічні презентації, публікації, відеоінструкції, шаблони аудитів і поради щодо технічних рішень, що допоможе громадам масштабувати підхід.

Кейс 2. Рада безбар’єрності (м. Запоріжжя)

Ініціатива зі створення Ради безбар’єрності при міському голові Запоріжжя з’явилася завдяки активній роботі місцевих громадських організацій у партнерстві з ГО “Громадський холдинг “ГРУПА ВПЛИВУ”. У 2024 році цей дорадчий орган офіційно почав працювати.

Який результат досягнутий?

При Запорізькому міському голові створено Раду безбар’єрності – постійно діючу платформу для системної співпраці влади, громадськості та експертного середовища з питань доступності.

Які підходи сприяли у досягненні такого результату?

- Громадський холдинг “ГРУПА ВПЛИВУ” проводив навчання з адвокації та надавав експертну і фінансову підтримку для реалізації адвокаційних ініціатив.
- Створена команда односторонців – партнерська мережа, що охоплювала різних стейкхолдерів, у тому числі представників влади.
- Розроблено проект положення про Раду безбар’єрності.
- Проведені публічні заходи для обговорення найактуальніших питань у сфері безбар’єрності, зокрема форум «Безбар’єрне Запоріжжя: виклики та перспективи».

Як комунікувалися зміни?

Інформацію про ініціативу розміщували на офіційному сайті Запорізької міської ради, у телеграм-каналі секретарки міськради Регіни Харченко, а також у медіа та соціальних мережах.

Як реплікувати цей кейс (рекомендації)?

- 1. Поширювати історії успішного створення подібних рад у громадах.
- 2. Проводити навчання для ініціативних груп з тематики адвокації та безбар’єрності.
- 3. Забезпечити консультаційну підтримку громадам на етапі створення Ради безбар’єрності від розробки положення до залучення партнерів.

Кейс 3. Програма безбар’єрності (м. Бережани, Тернопільська область)

Затвердження Програми зі створення безбар’єрного простору на території Бережанської міської територіальної громади на 2025–2027 роки за ініціативи місцевих громадських організацій та підтримки ГО «Громадський холдинг “ГРУПА ВПЛИВУ”».

Який результат досягнутий?

9 грудня 2024 року затверджено Програму зі створення безбар’єрного простору на території Бережанської міської територіальної громади на 2025–2027 роки.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

Громадський холдинг “ГРУПА ВПЛИВУ” проводив навчання з адвокації та надавав експертну й фінансову підтримку для реалізації адвокаційних ініціатив, а саме:

- розроблено проєкт Програми зі створення безбар’єрного простору;
- реалізовано обмін досвідом між організаціями в регіоні, зокрема щодо проведення моніторингу доступності інфраструктурних об’єктів;
- проведено публічні заходи для обговорення актуальних проблем забезпечення безбар’єрності за участі широкого кола осіб (представники місцевої влади, громадянського суспільства освітяни, батьки дітей з інвалідністю та ін.);
- взято участь у засіданнях міської ради та в обговоренні важливості сприяння розвитку безбар’єрного простору в громаді;
- висвітлено події у соціальних мережах місцевих громадських організацій та медіа.

Як комунікували зміни?

Інформація була розміщена на офіційному вебсайті Бережанської міської ради та в соціальних мережах місцевих громадських організацій.

Як реплікувати цей кейс (рекомендації)?

- 1. Поширювати історії успішного створення подібних програм у громадах.
- 2. Проводити навчання для ініціативних груп з тематики адвокації та безбар’єрності.
- 3. Надавати консультації на етапі створення нормативно-правових документів.
- 4. Заохочувати обмін досвідом між громадами та організаціями, які займаються питаннями безбар’єрності.
- 5. Проводити дослідження на місцях для обґрунтування проблем/потреб та пошуку відповідних рішень.

1.

Виборчий кодекс України: Кодекс України від 19.12.2019 р. № 396-IX, станом на 31.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

2.

Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 р. № 303, станом на 15.04.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text>

3.

Мінрозвитку провело моніторинг та оцінку ступеня безбар’єрності об’єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю. Міністерство розвитку громад та територій України. 17.01.2025 р. URL: <https://mtu.gov.ua/news/36413.html> і https://mtu.gov.ua/files/Monitoring_barrier_free_2024.pdf

4.

Стратегія реформування психоневрологічних, інших інтернатних закладів та деінституціоналізації догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами старшого віку до 2034 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.12.2024 р. № 1315-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-2024-%D1%80#Text>

5.

Робота без бар’єрів: майже 2000 робочих місць для людей з інвалідністю облаштували роботодавці за підтримки держави у 2024 році. Міністерство економіки України. 09.01.2025 р. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/e89b9d1f-4462-46a4-91ae-80acf36b9104?lang=uk-UA&title=RobotaBezBarriiv>

6.

Див., наприклад, допис: У Києві презентують доступне укриття. Fight For Right. 20.02.2024 р. URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=815006994004725&set=a.497237512448343>

БЛОК 3.

Викорінення гендерних стереотипів щодо ролей у сім'ї, сферах освіти й медіа, професійній сфері, веденні бізнесу та прийнятті рішень

1. Чому цей крок важливий для успішного відновлення

Гендерні стереотипи залишаються однією з ключових перешкод для залучення всіх громадян до повоєнного відновлення України. Вони створюють бар'єри для повноцінної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень, зайнятості, підприємстві, отриманні послуг та доступу до ресурсів, звужуючи можливості для самореалізації та відтворюючи неефективний розподіл ролей у суспільстві. Поширені уявлення про недостатній рівень компетентності жінок у сферах управління, технічних професіях або підприємстві обмежують їхню участь у критично важливих галузях, таких як будівництво, енергетика, логістика, цифрові технології, місцеве самоврядування. У результаті втрачається суттєва частина кадрового потенціалу, який міг би пришвидшити відновлення інфраструктури, економіки та системи управління.

Водночас стереотипні очікування щодо чоловіків, зокрема в аспектах емоційної витривалості, фізичної сили чи ролі єдиного годувальника, обмежують їхню участь у сферах догляду, освіти, соціальних послуг і родинного виховання. Таке виключення чоловіків з доглядової сфери – не лише соціальна, а й економічна втрата, особливо в умовах демографічного старіння, зміни структури домогосподарств та зростання потреб у соціальній підтримці.

Уявлення про те, що жінки природно мають брати на себе відповідальність за догляд за дітьми, людьми похилого віку чи особами з інвалідністю, суттєво звужує можливості жінок на ринку праці, у бізнесі чи в публічному житті. Брак інфраструктури підтримки та нерівномірний розподіл доглядових обов'язків змушує багатьох жінок відкладати або взагалі скасовувати професійні та громадські плани. Це уповільнює розвиток місцевих економік: зменшується кількість нових ініціатив, знижується рівень зайнятості, скорочується база платників податків. Подолання гендерних стереотипів має стати складовою стратегічного бачення відновлення як передумова ефективного використання людського потенціалу, підвищення інституційної спроможності громад і досягнення сталого розвитку.

2. Як зробити цей крок

Що має зробити уряд і парламент?

- Удосконалити реалізацію чинних стратегій, зокрема Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 та Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, шляхом забезпечення їхньої практичної імплементації з опорою на досягнутий прогрес у сферах освіти, медіа та політики та з акцентом на трансформацію стереотипів.
- Підготувати методичні рекомендації для органів влади всіх рівнів щодо виявлення та подолання гендерних стереотипів у політиках, програмах та публічних комунікаціях зважаючи на кращі практики вже реалізованих ініціатив.
- Розширити системну підготовку державних службовців, насамперед запровадити комплексні освітні програми з гендерної рівності, антидискримінаційного аналізу, мови та інклюзивних підходів, з огляду на фемінізацію, нейтралізацію та уникнення сексизму в діловій комунікації.

Що мають зробити місцеві органи влади?

- Урахувати досягнення у сфері просвітництва та рівності, закладені в місцевих ініціативах, при формуванні нових програм зайнятості, освіти, догляду та інфраструктурного відновлення, інтегруючи гендерні підходи на практиці, а не лише на рівні декларацій.
- Підтримувати та розширювати локальні кампанії, спрямовані на зміну уявлень про гендерні ролі, з акцентом на демонстрацію ролі жінок у безпеці, відновленні та технологічних секторах.
- Забезпечити сталість реалізації проєктів, які висвітлюють нетипову участь жінок і чоловіків у різних сферах, та інтегрувати ці проєкти у офіційні плани розвитку громади.

Що можуть зробити медіа?

- Підсилити сталі редакційні практики, спрямовані на рівне представництво жінок і чоловіків у сюжетах, експертних коментарях, новинах і програмах, а також формувати повніше уявлення про їхню роль у відбудові.
- Реалізувати довготривалі формати професійного розвитку, зокрема менторські програми, навчальні хаби та тематичні редакційні ініціативи з фокусом на інклюзивне висвітлення процесів відновлення.
- Сприяти міжсекторній співпраці з громадськими організаціями, що працюють з уразливими групами, створюючи партнерські формати висвітлення соціальних тем, у тому числі гендерних.

Що можуть зробити установи і заклади освіти?

- Інституціоналізувати оновлення освітніх ресурсів, зокрема продовжувати регулярну гендерну експертизу підручників і матеріалів, упроваджувати недискримінаційні формати викладання.
- Сформувати безпечне, інклюзивне середовище, а саме розвивати освітній простір, дружній до дітей з особливими освітніми потребами, сприяти практикам поваги та недискримінації між усіма учасниками навчального процесу.
- Інтегрувати гендерну компетентність у систему підвищення кваліфікації, тобто зробити її обов'язковою для прийому на роботу та просування на керівні посади, незалежно від спеціальності чи рівня освіти.
- Розвивати комплексну сексуальну освіту в закладах освіти, яка охоплює теми поваги до різних ідентичностей, подолання гендерних стереотипів, формування культури згоди, безпеки у стосунках, меж особистого простору, відповідального ставлення до сексуального здоров'я, а також забезпечити підготовку вчителів до якісного викладання цих тем.
- Ініціювати міждисциплінарні освітні проєкти, що сприяють подоланню стереотипів, зокрема у формі просвітницьких кампаній, інтегрованих курсів та соціальних ініціатив у закладах освіти всіх рівнів.

Що можуть зробити громадські організації та ініціативні групи?

- Підсилювати моніторинг реалізації політик, зокрема відстежувати прогрес, формулювати пропозиції для вдосконалення, залучати громадськість до оцінки впровадження заходів з подолання стереотипів.
- Просувати локальні освітні та комунікаційні ініціативи, що сприяють критичному переосмисленню гендерних ролей і підтримують розширення можливостей як жінок, так і чоловіків.
- Створювати партнерства з медіа та місцевою владою, спрямовані на поширення успішних практик, просвітницьких кампаній та обміну досвідом на рівні громад.

Що і як можуть підтримати міжнародні партнери?

- Надавати фінансову підтримку ініціативам медіа, які діють у партнерстві з громадами у сфері відбудови, з фокусом на гендерну рівність, інклюзивність і глибоку аналітику.
- Інтегрувати підтримку медіа в плани відновлення України, причому не лише як каналів інформування, а й як повноцінних учасників процесу, залучаючи їх до стратегічних обговорень, зокрема до конференцій з відновлення України.
- Підтримувати сталий розвиток редакцій, надаючи гнучкі гранти з можливістю покриття базових витрат, і забезпечувати легкий доступ до інформації про процеси відбудови через відкриті дані.
- Сприяти поширенню міжнародних стандартів гендерно чутливого підходу в освіті, комунікаціях і політиках відновлення через обмін досвідом, адаптацію успішних практик та підтримку відповідних проєктів.

3. Де ми зараз

Гендерні стереотипи в Україні залишаються глибоко вкоріненими у сферах освіти, ринку праці, публічної комунікації та медіа. Вони обмежують участь жінок і чоловіків у процесах відновлення, закріплюють нерівномірний розподіл обов'язків у суспільстві та сприяють відтворенню дискримінаційних практик.

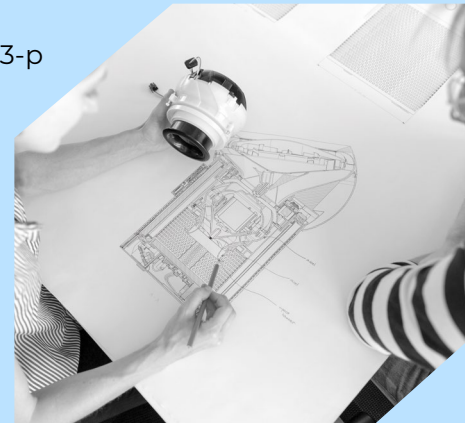
Наразі в освіті зберігається формальний підхід до питань рівності. За даними ЮНІСЕФ і досліджень ГО «ЮрФем», частина підручників і навчальних матеріалів за останні роки почали зважати на антидискримінаційний підхід (спостерігається зростання кількості таких матеріалів на 42%). Проте ці зміни часто фрагментарні, навіть оновлені підручники можуть містити гендерно стереотипні приклади або зображення осіб. Трудове навчання у багатьох школах досі розділене за статтю, а теми рівного батьківства, нестереотипного вибору професій чи рольових моделей жінок у технічних і керівних сферах залишаються маргінальними. Освітні заклади рідко ініціюють перегляд підходів до викладання або контенту з огляду на подолання стереотипів. Окрім того, обмеженою за змістом і поширенням залишається сексуальна освіта, яка є важливою для формування безпечного середовища для дівчат і жінок.

На ринку праці зберігається глибока горизонтальна й вертикальна сегрегація. Жінки становлять близько 80% працівниць у соціальних, освітніх і медичних сферах, але лише 9% – у будівництві, 16% – у транспорті та 17% – в ІТ. Частка жінок на керівних посадах у великих компаніях не перевищує 30%. При цьому понад 50% жінок в Україні мають вищу освіту. Бар'єри для жінок у професіях із домінуванням чоловіків мають не тільки інституційний, а й соціальний характер, отже жінки часто вимушені доводити свою компетентність у нежіночих галузях. У сфері підприємництва 58% жінок – лідерок бізнесу стикалися з упередженнями щодо їхніх управлінських здібностей або можливостей поєднання роботи з доглядом. Безпосередня причина таких явищ – це гендерні стереотипи.

Щодо чоловіків, то поширені уявлення про витривалість і роль годувальника обмежують їхню участь у вихованні дітей, сфері догляду, зверненні за психологічною допомогою. Менше 10% чоловіків використовують своє право на 14-денну відпустку після народження дитини і менш як 1% оформлюють відпустку для догляду за дитиною до трьох років. Існують кампанії з просування відповідального татівства, зокрема у 13 містах України працюють татохаби, проте охоплення цими заходами залишається недостатнім.

У медіа триває переважне зображення жінок у традиційних ролях – матері, волонтерки, дружини, а чоловіків – як захисників, керівників, експертів. У результаті формується звужене уявлення про суспільні ролі жінок і чоловіків, особливо щодо війни, відновлення та безпеки. У публічній політиці боротьба з гендерними стереотипами передбачена низкою національних політик та нормативно-правових актів, серед яких, зокрема:

- Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року;
- Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року;
- розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.12.2022 р. №1163-р «Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022–2024 роки з її реалізації»;
- розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 р. №260-р «Про затвердження операційного плану заходів на 2025–2027 роки з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року»;
- наказ Міністерства освіти і науки України від 05.11.2021 №1182 «Про затвердження Методології та критеріїв проведення гендерного аудиту закладів освіти».

Однак на місцевому рівні ці заходи недостатньо реалізуються на практиці. У більшості громад плани відновлення не передбачають цільових дій із трансформації уявлень про соціальні ролі, а питання рівності обмежуються згадками без конкретизації інструментів.

Водночас у 2021–2024 роках з'явилися важливі ініціативи, які варто зазначити:

- ГО «Жінки в медіа», що стимулює більшу представленість жінок як експерток і героїнь сюжетів у новинах, а також об'єднує жінок, які працюють в медіа, для подолання викликів на двох рівнях: рівність усередині редакцій (рівні можливості та ставлення, рівний доступ до посад, рівна оплата праці) та рівність у медійному контенті з особливим акцентом на боротьбі з сексизмом.
- Комунікаційна кампанія Міністерства культури та інформаційної політики «Рівність у професіях», яка популяризує жінок у сферах, де вони традиційно представлені недостатньо (ІТ, енергетика, оборона), а також чоловіків у сферах освіти, медицини та догляду.
- Коаліція «Гендерна рівність в українських медіа», створена за ініціативи ГО «Жінки в медіа». Мета коаліції — сприяння діалогу та координації між державною, громадськими організаціями та медіа для просування гендерної рівності та інклюзивності в медіасфері, зокрема і в процесі відновлення України².
- Комплексний гендерний моніторинг українського телебачення³, результати якого Національна рада з питань телебачення і радіомовлення оприлюднила 2 травня 2025 року. У межах добового моніторингу новин, програм і реклами на чотирьох телеканалах та в телемарафоні «Єдині новини» виявлено позитивні зрушення, зокрема нестереотипне зображення чоловіків і жінок, більше сюжетів про рівний розподіл обов'язків, участь жінок у безпеці та захисті, а також приклади відповідального батьківства.
- Методичні рекомендації з висвітлення в медіа гендерної рівності, запобігання насильству, проявам сексизму та гендерних стереотипів, розроблені у 2023 році ГО «Жінки в медіа» у співпраці з Міністерством культури та інформаційної політики й затверджені наказом останнього від 16.06.2023 р. № 333а. У 2024 році на основі цих методичних рекомендацій ГО «Жінки в медіа» розробили типову політику гендерної рівності в медійному контенті⁴. У 2024–2025 рр. низка мовників – Українська правда, Еспресо, Лівий берег, Телеканал Київ, 5 канал та ін. – розробили чи оновили свої редакційні політики з огляду на цю типову політику.

Кейс. Упровадження гендерної політики у медіа: Суспільне та Starlight Media

В Україні вже є позитивні приклади реалізації системного підходу до забезпечення гендерної рівності в медіа. Серед них — Суспільне мовлення та медіагрупа Starlight Media, які впроваджують політики, що охоплюють як контент, так і внутрішню культуру.

Який результат досягнутий?

Суспільне мовлення: інтеграція гендерної рівності у контент та організаційну політику

- У 2024 року на Суспільному створено Департамент розмаїття, інклюзії та рівних можливостей, що працює над підтримкою рівного доступу до медіа для всіх, незалежно від статі, віку, етнічного походження тощо.
- Компанія приєдналася до програми BBC 50:50, що передбачає фіксацію присутності жінок та чоловіків в ефірі у ролях експертів у ключових продуктах (новини, аналітичні програми, диджитал та радіоконтент).
- У 2021 році ухвалено Політику гендерної рівності та недискримінації⁵, яка регламентує використання фемінітивів у кадровій документації, протидію сексуальним домаганням, порядок подання скарг та моніторинг дотримання політики.
- У 2024 році Суспільне приєдналося до ініціативи WEPs (Women’s Empowerment Principles) від ООН Жінки.
- Частина кампаній реалізовувалась у партнерстві з ГО «Жінки в медіа», що сприяло поширенню досвіду.

Starlight Media: гендерна політика як ініціатива бізнесу

- У 2023 році компанія розробила гендерну політику, яка охоплює: контентну політику (збільшення видимості жінок-лідерок, експерток, військовослужбовиць); внутрішню корпоративну культуру (створено Гендерний комітет); просвітницьку діяльність (публічні дискусії та кампанії).
- Результатом стало формування бази експерток для коментування тем, де раніше домінували чоловіки.
- Зміни комунікувалися через заяви керівництва, участь у галузевих заходах, кампанії на платформах компанії.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Співпраця з експертними громадськими організаціями, які допомогли проаналізувати контент і сформулювати політику.
- Проведення внутрішнього аудиту контенту та практик.
- Добровільне зобов’язання з боку менеджменту — ініціатива не була спричинена зовнішнім тиском, а стала результатом усвідомлення відповідальності.

Як реплікувати цей кейс (рекомендації)?

1. Почати з гендерного аудиту контенту та внутрішніх політик (мовні практики, представництво, кадрові процедури).
2. Розробити гендерну політику — короткий і практичний документ з чіткими принципами.
3. Призначити відповідальну особу або команду для реалізації і моніторингу.
4. Налагодити партнерство з профільними громадськими організаціями.
5. Публічно комунікувати зміни — це підвищує довіру до медіа та мотивує інших.

1. Також див. Кузьменко Л., Білоусенко О. Залучення медіа до гендерно-відповідального та інклюзивного підходу у програмах відновлення України: рекомендації для міжнародних організацій. ГО «Жінки в медіа», 2025. 35 с. URL: <https://wim.org.ua/materials/recovery/>
2. Руйнуємо бар'єри разом: об'єднуючи громадські організації, медіа та державні органи для досягнення гендерної рівності в медійному просторі України. Проект. ГО «Жінки в медіа». URL: <https://wim.org.ua/projects/coalition/>
3. Гендерний бриф. Дайджест гендерних стереотипів на ТБ за 10.03.2025. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. 02.05.2025 р. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/telekanaly-postupovo-dolayut-genderni-stereotypy-rezultaty-monitoringu-natsionalnoyi-rady/>
4. Типова політика гендерної рівності в медійному контенті. ГО «Жінки в медіа». URL: <https://cje.org.ua/library/polityka-gendernoi-rivnosti-v-mediynomu-kontenti/>
5. Політика гендерної рівності та недискримінації. Суспільне. https://corp.suspilne.media/media/documents/protokoli-naglyadovoyo-radi/Protokol_NR_66_23_12_21/2_Polityka_hendernoyi_rivnosti_ta_nedyskryminatsiyi.pdf

БЛОК 4.

100% охоплення дітей молодшого віку дошкільною освітою. Наявність у школах груп подовженого дня та гуртків

1. Чому цей крок важливий для успішного відновлення

Доступ до якісних послуг з догляду за дітьми – критичний чинник рівності можливостей, зокрема для жінок, які непропорційно більше відповідальні за доглядову працю. У ситуації, коли сім'ї втратили звичну підтримку (дідусів, бабусь, шкільну або позашкільну інфраструктуру), а держава та громади прагнуть активізувати ринок праці, послуги з догляду є не другорядною, а центральною частиною стратегії відновлення. Їх наявність або відсутність безпосередньо впливає на зайнятість жінок, добробут дітей і здатність родин відновити своє життя після переміщення чи втрат.

Окрім гендерного виміру, послуги з догляду – це також питання безпеки, інклюзивності та доступності. Після початку повномасштабного вторгнення тисячі закладів дошкільної освіти були пошкоджені або зруйновані, а нові форми роботи (онлайн, змішана, домашні садки) вимагають державної підтримки, а не лише ініціативності батьків. У випадку тривалих повітряних тривог, коли від батьків вимагають забрати дітей зі шкіл чи дитсадків, це створює додаткове навантаження й обмежує доступ до безпечного та стабільного догляду. Якщо дитячий заклад не має укриття, це унеможлиблює безперервну реабілітацію для дітей з інвалідністю, яка вимагає дотримання чіткого графіка процедур.

Деякі родини не користуються дитячими садками через занадто високу вартість харчування, а для батьків, які працюють у вихідні, відсутність альтернативного догляду, наприклад у форматі «муніципальна няня», створює бар'єри для зайнятості. Забезпечення безпечного, доступного та інклюзивного догляду за дітьми – це інвестиція у стабільність родин, зайнятість населення та у подолання ключових демографічних викликів, що стоять перед Україною, а саме у створення умов для сталого довгострокового відтворення людського капіталу.

2. Як зробити цей крок

Що має зробити уряд і парламент:

- Запровадити окрему бюджетну програму підтримки громад, які відкривають нові форми догляду (мінісадки, групи короткотривалого перебування, альтернативні дитячі простори, а також групи подовженого дня (ГПД) у школах для молодших класів).
- Удосконалити нормативну базу для сімейних дитячих садків та інших альтернативних форм, спростивши процедури реєстрації, ліцензування та фінансування, а також адаптувати нормативну базу для організації позашкільної освіти та гурткової роботи у громадах, зокрема в частині пільгового використання шкільної інфраструктури.
- Гарантувати державне співфінансування витрат на інклюзивну та безпечну інфраструктуру в закладах дошкільної освіти (укриття, доступність, інклюзивне середовище), а також у школах, де працюють ГПД та гуртки. Окрема увага має приділятися облаштуванню укриттів у реабілітаційних центрах, які працюють з дітьми з інвалідністю, щоб уникнути переривання важливих процедур у разі тривалих тривог.

- Розробити національні стандарти якості догляду за дітьми в умовах надзвичайних ситуацій і змішаної форми навчання, зокрема стандарти для організації безпечного та доступного функціонування ГПД і позашкільної освіти. Ці стандарти мають передбачати рішення щодо продовження роботи дитсадків і шкіл під час тривалих тривог або у вихідні дні.
- Вивчити можливість розширення або оптимізації державної програми «муніципальна няня».

Що має зробити місцева влада?

- Провести аудит потреб у послугах догляду за дітьми в громадах, зокрема серед ВПО, самотніх батьків, родин з дітьми з інвалідністю, та окремо проаналізувати потребу у ГПД та гуртках у школах.
- Поновити або створити дошкільні заклади в громадах, де спостерігається нестача місць, особливо з урахуванням демографічних змін, а також відновити роботу чи створити нові ГПД у школах, які мають відповідну інфраструктуру.
- Забезпечити укриття у закладах дошкільної освіти відповідно до вимог безпеки та оновлених будівельних норм, а також у школах, де проводяться заняття у ГПД або гуртках.
- Підтримувати підприємниць/підприємців, які відкривають домашні або малі садки, надавати приміщення, консультації та мікрогранти, а також заохочувати громадські ініціативи щодо організації шкільних гуртків або громадських центрів дозвілля для дітей.

Що можуть зробити роботодавці?

- Запровадити корпоративні ініціативи з догляду за дітьми, зокрема дитячі кімнати в межах підприємств, гнучкий графік роботи для батьків з маленькими дітьми, або запровадити підтримку шкільних ГПД для дітей своїх працівників.
- Співфінансувати відкриття дошкільних закладів у партнерстві з місцевою владою та/або громадськими організаціями, а також підтримувати створення гуртків і секцій у школах, що перебувають у віддалених або постраждалих громадах.

Що можуть зробити громадські організації та ініціативні групи?

- Проводити адвокацію за відкриття дитячих садків і ГПД у своїх громадах, зокрема для дітей ВПО та дітей з інвалідністю.
- Брати участь у розробці місцевих програм підтримки батьків, ініціювати створення сімейних дитсадків, мобільних груп догляду, організацію позашкільної освіти, гурткової та секційної роботи в школах та інших доступних просторах.
- Поширювати інформацію про успішні приклади рішень із різних регіонів (наприклад, проєкти Міжнародної організації праці (МОП) або ініціативи місцевих громад), у тому числі щодо розширення доступу до шкільних ГПД та позашкільної освіти.

Що і як можуть підтримати міжнародні партнери?

- Надати технічну допомогу для впровадження нових моделей догляду, зокрема тренінги, шаблони регламентів, оцінки якості, а також розробку типових моделей ефективного функціонування ГПД у громадах.
- Фінансувати створення пілотних просторів для догляду в громадах, що приймають багато ВПО або пережили руйнування інфраструктури, включаючи простори для гурткової діяльності в школах та центрах дозвілля.
- Підтримати створення системи моніторингу якості послуг із догляду в післявоєнних умовах, розширеної на ГПД і позашкільні освітні формати.

3. Де ми зараз

У червні 2024 року Верховна Рада України ухвалила нову редакцію Закону України «Про дошкільну освіту» № 3788-ІХ¹, яка набула чинності з 1 січня 2025 року. Цей закон (та пов'язані з ним нормативно-правові акти) спрямований на модернізацію системи дошкільної освіти. Зокрема ідеться про:

- розширення доступу до дошкільної освіти. Передбачено створення умов для здобуття дошкільної освіти дітьми з тримісячного віку, що сприятиме ранньому поверненню батьків, особливо матерів, до трудової діяльності.
- забезпечення інклюзивності. Встановлено обов'язковість створення інклюзивних та/або спеціальних груп у закладах дошкільної освіти на підставі письмового звернення батьків або законних представників дітей з особливими освітніми потребами.
- гарантії безпеки. Акцентовано на необхідності облаштування укриттів у закладах дошкільної освіти.

Попри ухвалені зміни, ситуація із забезпеченням послуг з догляду за дітьми в Україні залишається складною. Станом на 1 червня 2024 року в Україні працювало 11 918 закладів дошкільної освіти. Більшість із них – 8665 закладів – функціонують у традиційному очному форматі, де навчаються понад 560 тисяч дітей. Ще понад 1900 закладів працюють дистанційно, а 1320 – у змішаному форматі, що пов'язано з безпековою ситуацією в регіонах. Формат навчання може змінюватися протягом року, що дозволяє гнучко реагувати на загрози, але водночас вимагає від персоналу готовності до роботи в нестабільних умовах².

Загальний рівень охоплення дітей до 5 років дошкільною освітою в Україні становить 65,6% (2022 рік)³. Це суттєво нижче, ніж середній показник у країнах ЄС – 94,6% для дітей віком 3-6 років (2023 рік)⁴. В українських містах дитячі садки відвідують 75% дітей відповідного віку, тоді як у сільській місцевості – лише 47%.

Цей розрив пояснюється не лише вибором батьків, а передусім нестачею закладів, особливо у сільських громадах. Для ВПО ситуація ускладнюється тим, що поруч немає бабусь, дідусів чи інших родичів/друзів, які могли б або регулярно допомагати з доглядом за дітьми, або підстрахувати в разі потреби. Ще гіршою є ситуація з охопленням дітей до трьох років: так, у середньому за останні роки по всій країні лише близько 30 дітей віком до одного року були зараховані до дитячих садків. Це свідчить про практично відсутній доступ до ясельних груп – найбільш критичних для раннього повернення матерів до роботи.

Важливим кроком є також затверджена Кабінетом Міністрів України Стратегія демографічного розвитку до 2040 року, яка передбачає підтримку поєднання професійної реалізації жінок із материнством. Але станом на 2025 рік план заходів з реалізації цієї Стратегії в частині послуг догляду залишається недеталізованим. Відсутні конкретні інструменти, які б гарантували не лише наявність місць, а й продовження роботи дитячих садків протягом тривого та їхню доступність до кінця повного робочого дня, що є критично важливим для працевлаштування матерів і батьків. Також наразі відсутній зв'язок між положеннями цієї Стратегії та плануванням відновлення громад: у більшості громад не розробляються конкретні цілі, завдання й заходи щодо покращення доступу до послуг догляду.

Фізична безпека дошкільнят залишається ще одним викликом. Не всі заклади мають укриття, які можуть вмістити всіх дітей і персонал, тому в деяких громадах запроваджуються короткотривалі групи – по 2–4 години кілька разів на тиждень. Це часткове рішення, яке не замінює повноцінної освіти й догляду, але дозволяє певною мірою зберегти зв'язок дитини з колективом, а батькам – мати короткий час для роботи чи інших потреб.

Інклюзивність дошкільної освіти поступово розширюється: на початок 2024 року в Україні функціонувало понад 6800 інклюзивних груп, де навчаються понад 12 тисяч дітей, та майже 3000 спеціальних груп, кількість дітей у яких перевищує 35 тисяч⁵. Але в багатьох громадах усе ще бракує фахівців/фахівчинь для роботи з такими дітьми, а також умов у закладах для повноцінного навчання та догляду.

У підсумку, незважаючи на позитивні законодавчі зміни та наявність стратегічних документів, система послуг з догляду за дітьми в Україні досі залишається фрагментованою та нерівномірно розвиненою. Без додаткового фінансування, нормативного врегулювання альтернативних форм догляду і пріоритетного розвитку ясельних груп досягти рівності можливостей для жінок і доступу до якісного догляду неможливо.

Кейс. Створення сімейних дитсадків

Дев'ять сімейних дитячих садків відкрились у межах проєкту Міжнародної організації праці (МОП) «Забезпечення участі жінок у ринку праці через розширення послуг із догляду за дітьми та дошкільної освіти в Україні» у співпраці з Шведським агентством з питань міжнародного розвитку (Sida) та місцевими громадами як відповідь на нестачу місць у комунальних закладах⁶.

Який результат досягнутий?

У 2024 році в результаті навчальної та грантової програми МОП було створено дев'ять сімейних дитячих садків у різних громадах України. Ці заклади забезпечують догляд і дошкільну освіту для дітей молодшого віку, зокрема для дітей внутрішньо переміщених осіб та родин, що перебувають у складних життєвих обставинах. Окрім розширення доступу до послуг з догляду, ініціатива дозволила жінкам, які створили ці садки, отримати нове джерело доходу та реалізувати себе як самозайняті підприємниці.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Проєкт був зосереджений на локальних рішеннях — навчання, підтримка та фінансування надавались у конкретних громадах жінкам, які мали намір створити мікроформу догляду в себе вдома або на базі доступного комунального простору.
- МОП розробила адаптовану програму навчання для майбутніх керівниць дитсадків, яка охоплювала питання педагогіки, управління, безпеки та інклюзивності.
- Після завершення навчання учасниці отримали невеликі гранти на запуск своїх закладів, зокрема для облаштування простору, закупівлі меблів, іграшок та матеріалів.
- Громади, де реалізовувалась ініціатива, сприяли запуску: допомагали з погодженням приміщень, надавали інформаційну підтримку, сприяли поширенню інформації серед батьків.

Як комунікувалися зміни?

Ініціатива була активно висвітлена на сторінках МОП, Sida та місцевих органів влади. Відео з відкриття дитячих садків, інтерв'ю з учасницями програми та батьками поширювалися через соціальні мережі та локальні ЗМІ. Водночас самі жінки стали амбасадорками ідей: вони брали участь у публічних подіях, розповідали про свій досвід, допомагали іншим громадам зорієнтуватись у процедурі відкриття подібних закладів.

Як реплікувати цей кейс (рекомендації)?

1. Провести картування потреб у громаді щодо надання дошкільних послуг: які вікові групи охоплено, де спостерігається дефіцит, чи є запит від батьків на мікроформати.
2. Запустити програму навчання для жінок і чоловіків, які бажають відкрити сімейний дитсадок з акцентом на практичні аспекти, інклюзивність і безпеку.
3. Забезпечити стартову фінансову підтримку через місцеві програми, міжнародну технічну допомогу або мікрогранти від бізнесу/фундацій.
4. Надати методичну і правову підтримку майбутнім власникам таких закладів — шаблони документів, інструкції щодо реєстрації, доступ до консультацій з регуляторними установами, ДСНС та органами освіти.
5. Підтримати комунікаційно, тобто висвітлювати успішні приклади, запускати спільні кампанії з місцевою владою, інформувати батьків про нові можливості догляду у їхніх громадах.

1. Про дошкільну освіту: Закон України від 06.06.2024 р. № 3788-IX, станом на 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
2. Веремєєва Т. Як працюватимуть дитячі садочки з 1 вересня: у МОН розкрили деталі. РБК-Україна. 29.08.2024 р. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/k-pratsyuvatimut-dityachi-sadochki-1-veresnya-1724916757.html>
3. Державна служба статистики України, станом на 2022 рік. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/4-2-1/>
4. Eurostat. Early childhood education statistics, URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Early_childhood_education_statistics
5. Веремєєва Т. Як працюватимуть дитячі садочки з 1 вересня: у МОН розкрили деталі. РБК-Україна. 29.08.2024 р. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/k-pratsyuvatimut-dityachi-sadochki-1-veresnya-1724916757.html>
6. Див., наприклад: Новий дитячий садок розширює можливості працюючих жінок в Україні. Міжнародна організація праці в Україні. 10.03.2025 р. URL: <https://tinyurl.com/3ppd5bmp>

БЛОК 5.

Розвиток системи соціальних послуг для підтримки незалежного життя в громаді

1. Чому цей крок важливий для успішного відновлення

Після повномасштабного вторгнення значно зросла кількість людей, які потребують підтримки для життя в громаді – людей з інвалідністю, літніх людей, ветеранів та ветеранок, постраждалих від насильства, осіб, які втратили житло або піклувальників. Щоб не допустити їхньої ізоляції або інституціоналізації, критично важливо розбудовувати систему соціальних послуг, які дозволяють людині жити незалежно. Йдеться не лише про послуги денного догляду, а про широкий спектр підтримки, зокрема підтримане проживання, послуги особистого помічника, тренувальні квартири для соціальної інтеграції, кризові кімнати, супровід при навчанні чи працевлаштуванні.

Ці послуги мають бути доступними в громаді, надаватися відповідно до потреб конкретної людини і дозволяти їй залишатися в знайомому середовищі, підтримувати зв'язки з родиною, громадою, продовжувати навчання чи роботу. Отже, вони створюють передумови для повноцінної участі людей у суспільному й економічному житті громад, зменшують навантаження на інституції, зокрема на медичну систему, сприяють збереженню людського капіталу та відновленню соціальної згуртованості. Це особливо важливо в умовах, коли країна відбудовується не лише фізично, а й соціально. Такий підхід відповідає Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та сприяє більш згуртованому, економічно життєздатному та людяному відновленню країни.

2. Як зробити цей крок

Що має зробити уряд і парламент:

- Розробити й затвердити державну політику розвитку цілісної системи соціальних послуг, яка забезпечує людям право на незалежне життя, включаючи підтримане проживання, персональний і ветеранський супровід, кризові кімнати, особистих помічників (для дорослих і дітей), догляд вдома, денний догляд, тренувальні квартири та інші форми соціальної підтримки.
- Передбачити цільову субвенцію для громад на розвиток таких послуг, зважаючи на потреби різних груп (люди з інвалідністю, ветерани/нки, самотні літні люди, особи, які постраждали від насильства тощо).
- Прискорити оновлення державних стандартів і розширити перелік послуг, що мають бути гарантовані кожній людині відповідно до її потреб.
- Розробити і запровадити механізми персоналізованого фінансування соціальних послуг, наприклад шляхом введення ваучерів або прямого фінансування осіб, що отримують послуги.
- Запровадити державне замовлення на навчання професійних і непрофесійних надавачів/чок соціальних послуг із залученням досвіду ГО та експертів/ток.
- Сформувати механізм оплати праці осіб що непрофесійно надають соціальні послуги.

- Оцінити можливість масштабування моделі “помічник ветерана” як прикладу індивідуального соціального супроводу і розробити критерії якості, кваліфікаційні вимоги та механізми підготовки таких фахівців/чинь.

Що має зробити місцева влада?

- Провести оцінку потреб у соціальних послугах, використовуючи інструменти Мінсоцполітики та оновлені гендерні профілі громад.
- Побудувати локальну систему послуг, яка охоплює не лише денний догляд, а і тренувальні квартири, підтримане проживання, кризові кімнати, короткотривалий догляд, послуги супроводу до навчання/роботи тощо.
- Визначити найактуальніші цільові групи – ветерани/нки, люди з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями, самотні літні люди, родини з дітьми з інвалідністю.
- Інвестувати у доступну інфраструктуру, транспорт, технічні засоби реабілітації, пристосування житла.
- Запровадити відпустки для доглядальників/ниць, послуги тимчасового перебування та інші способи розвантаження осіб що здійснюють родинний догляд

Що можуть зробити громадські організації?

- Розвивати державно-громадське партнерство для надання соціальних послуг і навчання непрофесійних доглядальників/ниць.
- Поширювати моделі соціалізації: волонтерська підтримка, сусідські ініціативи, групи взаємодопомоги.
- Проводити адвокацію на місцевому рівні за включення соціальних послуг до програм розвитку громади з огляду на гендерну рівність та принцип універсального дизайну.
- Надавати менторську підтримку іншим громадам, які лише починають будувати свої системи соціальних послуг.
- Здійснювати інформування осіб з числа своїх цільових аудиторій.

Що і як можуть підтримати міжнародні партнери?

- Надавати фінансову підтримку пілотним громадам, які системно впроваджують послуги, які забезпечують незалежне життя, і забезпечувати їхній супровід з боку експертного середовища.
- Підтримати розробку типових моделей, шаблонів рішень і практичних посібників для громад щодо різних форм соціальних послуг.
- Інвестувати в сертифікацію непрофесійних доглядальників/ниць та розбудову навчальних центрів у партнерстві з ГО.
- Підтримати створення національного центру ресурсів з питань соціальних послуг і незалежного життя – платформи для обміну досвідом, навчання та моніторингу якості послуг.

3. Де ми зараз

В Україні формується нормативно-правова база для розвитку системи соціальних послуг, яка би мала забезпечити незалежне життя для різних категорій населення, зокрема осіб з інвалідністю, людей похилого віку, ветеранів/нок, осіб, які потребують психосоціальної підтримки. Проте фактична реалізація цієї політики на місцях є фрагментарною, зосередженою переважно на базових формах підтримки, такій як догляд удома. Цілісна система, що охоплює широкий спектр соціальних послуг, необхідних для самостійного життя в громаді, наразі не сформована.

З одного боку, у 2020 році набрав чинності Закон України «Про соціальні послуги», який закріпив підхід до соціальних послуг як до інструменту підтримки гідного життя і включення. Із 2023 року впроваджено оновлений Порядок визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/ територіальної громади у соціальних послугах¹, що дозволяє громадам планувати розвиток послуг на основі об'єктивних кількісних та якісних даних. У 2024 році схвалено Стратегію реформування психоневрологічних, інших інтернатних закладів та деінституціоналізації догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами старшого віку до 2034 року² – ключовий документ, який визнає потребу у створенні альтернатив інтернатам і розвитку підтриманого проживання в громадах.

З іншого боку, більшість територіальних громад не мають інституційної та фінансової спроможності створити цілісну систему підтримки. Значна частина з 18 базових соціальних послуг, встановлених державою³, не надаються взагалі або існують лише формально. Особливо це стосується послуг, які є критично важливими для самостійного життя: підтриманого проживання, фізичного супроводу, денного перебування, супроводу в навчанні, жестової мови, тренувальних квартир тощо.

Нестача підготовлених кадрів, доступних приміщень і транспорту, невизначеність фінансування, відсутність гнучких механізмів співпраці з недержавними надавачами послуг – усе це гальмує розвиток локальних систем. Через війну ситуація ще більше ускладнилася: зростає кількість осіб, які потребують підтримки (серед них, зокрема, ВПО, ветеранам/нкам, поранені), водночас фахівці та фахівчині соціальної сфери виїжджають або перевантажені. Багато громад не можуть забезпечити рівний доступ до послуг на всій своїй території.

Додатковим викликом є відсутність чіткої державної політики щодо розвитку ринку соціальних послуг. Попри можливість передавати надання послуг приватним і громадським організаціям, більшість громад не використовують цей потенціал. Розрив між чинною нормативною базою і механізмами її реалізації не дозволяє запровадити інноваційні моделі, наприклад «гроші ходять за людиною», які могли б забезпечити більшу гнучкість і персоналізацію підтримки.

У результаті система соціальних послуг в Україні лишається розпорошеною, зосередженою переважно на реагуванні на кризу, а не на підтримці незалежного життя. Масштабування успішних практик (як-от підтримане проживання, тренувальні квартири, соціальне шефство) ускладнене через брак інституційної підтримки, обміну досвідом і політичної волі.

Наразі розвиток цілісної системи соціальних послуг – не лише питання реалізації прав людини, а й передумова ефективного відновлення країни. Без цього неможливо забезпечити гідне життя, залучення людей у життя громад та економіку, а також розвантаження родин, передусім жінок, які зараз самостійно несуть тягар догляду. Відновлення України має передбачати інвестиції в інфраструктуру соціальних послуг, кадрову підготовку, нові моделі фінансування та партнерства, що дозволять кожній людині жити незалежно, з підтримкою там, де це потрібно.

Кейс. Догляд з гідністю: місцева ініціатива для нової моделі підтримки (Сумська область)

Облаштування денного догляду та навчання непрофесійних доглядальників/ниць у Сумській області – ініціатива громадської організації «Центр громадських ініціатив «Інтелект Сумщини».

Який результат досягнутий?

ГО реалізувала пілотний проєкт щодо надання соціальної послуги денного догляду для осіб з інвалідністю в одній із громад Сумської області. У рамках проєкту було облаштовано доступне приміщення, організовано режим денного перебування з доглядом, харчуванням, побутовими та соціальними послугами. Окрім того, організація має досвід у проведенні навчання для непрофесійних доглядальників/ниць — зокрема у форматі тренінгів і практичної підготовки студентів. Було видано навчальний посібник «Розбудова системи паліативної допомоги в територіальній громаді»⁴. У 2025 році планується нова навчальна програма для непрофесійних надавачів/чок послуг догляду.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

Базовим став підхід через навчання: програми охоплювали теми організації денного догляду, харчування, гігієни, психології супроводу, профілактики емоційного вигорання. Усі модулі були розроблені з урахуванням потреб як тих, хто отримує послугу, так і тих, хто її надає. Навчання супроводжувалося залученням волонтерської спільноти, що сприяло соціалізації учасників і підвищенню рівня емпатії в громаді. Такий підхід забезпечив не лише базову компетентність у догляді, а й психологічну підтримку доглядальників/ниць, яка часто ігнорується офіційними системами.

Як комунікувалися зміни?

Команда ГО активно посилювала розуміння проблеми через публікацію соціологічних даних про масштаб потреб у непрофесійному догляді та прогностичні тенденції зростання цього навантаження в умовах деінституціалізації. Зміни також комунікувалися через поширення кращих практик навчання, матеріалів для доглядальників/ниць, медіаматеріалів, а також через публічні презентації результатів проєкту.

Як реплікувати цей кейс (рекомендації)?

У контексті реалізації Стратегії реформування інтернатних закладів та деінституціалізації догляду до 2034 року необхідно системно підтримувати тих, хто здійснює догляд за родичами.

Це передбачає:

1. запровадження короткотермінових програм навчання для непрофесійних доглядальників/ниць;
2. розвиток послуг денного перебування і тимчасового догляду як форми відпустки для доглядальника/ниці;
3. розширення програм багатоцільової грошової допомоги для родин, що здійснюють догляд;
4. запровадження механізмів натуральної допомоги, наприклад для обладнання житла спеціальними пристроями;
5. розвиток місцевих ініціатив: сусідських спільнот, волонтерських сервісів, інфраструктури взаємодопомоги;
6. вивчення життєвих траєкторій надавачів/чок непрофесійного догляду та створення програм їхньої подальшої реінтеграції на ринок праці.

1. Порядок визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/ територіальної громади у соціальних послугах. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23>

2. Стратегія реформування психоневрологічних, інших інтернатних закладів та деінституціалізації догляду за повнолітніми особами з інвалідністю та особами старшого віку до 2034 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-2024-%D1%80>

3. Закон «Про соціальні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>

4. Розбудова системи паліативної допомоги в територіальній громаді: навч. посібник / А. М. Костенко та ін.; за заг. ред. О. В. Купенко. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. 136 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/86890/1/Kostenko_paliativna.pdf;jsessionid=C46ADB41EDAB97768FE72B7C315D2990

БЛОК 6.

Комплексні послуги та можливості для постраждалих від гендерно-зумовленого насильства

1. Чому цей крок важливий для успішного відновлення

Гендерно зумовлене насильство (ГЗН), включно з домашнім насильством, торгівлею людьми, а також сексуальним насильством, пов'язаним із конфліктом, суттєво посилилося внаслідок повномасштабної війни. Його рівень зростає, з'являються нові форми, а вразливість тих, хто пережили насильство, поглиблюється через розрив соціальних зв'язків, руйнування інфраструктури та загострення соціально-економічної кризи.

Створена в попередні роки інфраструктура реагування на ГЗН (притулки, денні центри, мобільні бригади, спеціалізовані служби тощо) зазнала пошкоджень або функціонує з перебоями через нестачу кадрів та фінансування з боку громад. У населених пунктах, які приймають внутрішньо переміщених осіб, гостро бракує місць у притулках. Жінки з інвалідністю та ті, хто доглядає за дітьми з інвалідністю, часто не мають доступу до інформації щодо дій у разі насильства, а також не можуть перебувати в існуючих притулках через їхню фізичну недоступність. Відсутність доступу до захисту і підтримки посилює ризики повторного насильства, хронізації травматичного досвіду та втрати базової довіри до інституцій.

Безпека, захист і відновлення гідності постраждалих – не лише питання гуманності. Це ключова умова для участі в освіті, праці, громадському житті. Без належного інформування про наявні можливості та гарантій безпеки і підтримки мільйони людей – переважно жінки й дітвчата – залишаються ізольованими від процесів відновлення, що уповільнює розвиток громад, знижує продуктивність і підриває довіру до держави. Побудова ефективної міжвідомчої гендерно чутливої системи попередження та реагування на ГЗН – це критичний компонент соціальної згуртованості, сталого розвитку й відновлення країни після війни.

2. Як зробити цей крок

Що мають зробити уряд і парламент?

- Кабінет Міністрів України. Із залученням громадських організацій і тих, хто пережили насильство, розробити та затвердити комплексні програми реабілітації, що охоплюють дії, спрямовані на фізичне та психологічне відновлення, а також заходи соціальної реінтеграції. Окремо слід затвердити єдиний міжвідомчий план взаємодії суб'єктів реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК).
- Міністерство фінансів України. Гарантувати довгострокове, стабільне та прозоре фінансування програм допомоги тим, хто пережили ГЗН, зокрема роботу притулків і кризових центрів, створених за рахунок субвенцій. Забезпечити контроль за сталістю фінансування на рівні громад.
- Міністерство соціальної політики України. У партнерстві з громадським сектором:
 - організувати просвітницькі кампанії із запобігання ГЗН з огляду на особливі потреби людей з інвалідністю, мешканців деокупованих і прифронтових територій;
 - інтегрувати інформацію про наявні послуги в загальнодержавні та місцеві соціальні програми.

- Міністерство охорони здоров'я України. Розробити й упровадити стандартизовану процедуру медичної допомоги для осіб, які пережили СНПК, що передбачатиме:
 - обов'язкову оцінку фізичних і психологічних ушкоджень;
 - урахування специфіки злочину;
 - доступність для осіб з інвалідністю.
- Міністерство внутрішніх справ України. Забезпечити системну підготовку фахівців/чинь поліції щодо роботи з тими, хто пережили СНПК, включаючи людей з інвалідністю.
- Комітети Верховної Ради України. Сприяти посиленню законодавчої бази щодо гарантій підтримки осіб, які пережили ГЗН, а також контролю за реалізацією державних програм у цій сфері.

Що має зробити місцева влада?

- Оцінювати потреби громади з фокусом на:
 - доступність, комплексність і сталість послуг реагування на всі форми ГЗН, зокрема СНПК;
 - забезпечення повноцінного функціонування притулків, мобільних бригад, кризових кімнат та їхньої фізичної доступності.
- Створювати умови для присутності й ефективної роботи кваліфікованих кейс-менеджерів/рок, які супроводжуватимуть осіб, що пережили СНПК, на всіх етапах отримання допомоги.
- Розвивати ефективну систему інформування населення через гарячі лінії, місцеві ЗМІ та установи, що мають довіру мешканців.

Що можуть зробити громадські організації та ініціативні групи?

- Долучатися до всіх етапів формування державної політики у сфері реагування на ГЗН – від розробки програм до моніторингу їхньої реалізації.
- Проводити інформаційні кампанії, адаптовані до потреб різних цільових груп, у тому числі жінок з інвалідністю, осіб, що проживають у сільській місцевості, ВПО.
- Брати участь у навчанні персоналу в медичних, соціальних, освітніх закладах, органах влади щодо гендерно чутливого підходу та реагування на СНПК.

Що і як можуть підтримати міжнародні організації?

- Надавати технічну допомогу, включно з експертизою, навчальними програмами та методичними матеріалами.
- Забезпечувати довгострокове фінансування інфраструктури допомоги та підтримки осіб, які пережили ГЗН і СНПК, зокрема у громадах, що приймають ВПО або зазнали воєнних руйнувань.
- Забезпечити можливість подання, обробки та внесення заяв до Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України щодо репарацій для тих, хто пережили СНПК та інші воєнні злочини з 2014 року.

Міжвідомча взаємодія

- Налагодити координацію між поліцією, медичними установами, соціальними службами, освітніми закладами та місцевими органами влади для:
 - раннього виявлення випадків насильства;
 - ефективного перенаправлення до спеціалізованих служб;
 - забезпечення комплексного підходу до підтримки осіб, які пережили ГЗН і СНПК.
- Регулярно проводити спільні навчання для всіх дотичних фахівців щодо роботи з постраждалими від СНПК, зокрема з урахуванням потреб людей з інвалідністю.

3. Де ми зараз

З початку повномасштабної війни в Україні спостерігається стрімке зростання випадків насильства за ознакою статі. За офіційними даними, кількість зареєстрованих випадків домашнього насильства у 2023 році перевищила показники 2021 року приблизно на 10%, а у 2024 році зросла майже на 80% порівняно з 2023 роком. Така тенденція пояснюється сукупністю факторів, пов'язаних із війною, серед яких: психологічна травматизація, економічна нестабільність, соціальна напруга та руйнування звичних структур підтримки в громадах. Разом з тим офіційна статистика не дає повного уявлення про реальний масштаб проблеми: значна частина випадків, особливо сексуального насильства, досі залишається невиявленою або не розголошується, зокрема у випадках, пов'язаних з конфліктом.

Ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році стала важливим кроком до системної протидії гендерно зумовленому насильству. У 2024 році в українському законодавстві з'явилося поняття «насильство за ознакою статі». Ці зміни закріплено в Законі № 3733-IX, що набув чинності в грудні 2024 року в межах виконання євроінтеграційних зобов'язань.

Попри розширення системи послуг для осіб, які пережили насильство, вона залишається фрагментованою, нерівномірно доступною та залежною від зовнішнього фінансування. Станом на грудень 2024 року в Україні функціонують 59 притулків, 101 денний центр соціально-психологічної допомоги, 100 кризових кімнат, 110 спеціалізованих служб консультування та 715 мобільних бригад. Проте кількість і географічне охоплення цих послуг не відповідають масштабам потреб. Наприклад, більшість притулків не пристосовані до потреб людей з інвалідністю, не забезпечують харчування для жінок із дітьми, а в громадах, які приймають ВПО, спостерігається значний дефіцит місць. За стандартами Стамбульської конвенції, необхідно принаймні 1 місце в притулку на кожні 10 000 осіб – цей показник не досягнутий у жодному регіоні.

Окремі громади досі не забезпечують базового рівня допомоги, зокрема можливості тимчасового розміщення, психологічної підтримки, правової допомоги чи доступу до медичних послуг. Послуги залишаються особливо недоступними для жінок з інвалідністю, мешканок сільських районів, внутрішньо переміщених осіб, представниць ромської спільноти та осіб з інтелектуальними порушеннями. У більшості випадків фінансування забезпечується міжнародними донорами, що створює високі ризики несталості в умовах зміни пріоритетів гуманітарної допомоги.

Інформаційні та консультативні послуги надаються через гарячі лінії: державну (1547), національну від ГО «Ла Страда-Україна» (116 123), лінію з питань сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (3033), а також телефони довіри ЮНІСЕФ і ГС «Українська мережа за права дитини». У 2024 році на гарячу лінію «Ла Страда – Україна» надійшло 44 806 звернень, з яких понад 75% – від жінок. Проте ці сервіси часто залишаються недоступними для людей з порушеннями слуху, зору або когнітивними порушеннями, а також для людей, які не мають доступу до телефону або інтернету.

Поліція створила 56 штатних секторів протидії домашньому насильству, які мають 61 мобільну групу, а також діють 14 позаштатних груп. Ці групи взаємодіють із соціальними службами, громадами та медичними закладами. Проте, з огляду на наявність понад 1400 громад, географічне покриття цієї мережі залишається фрагментарним, а взаємодія між секторами – слабо інституціалізованою.

Поліція створила 56 штатних секторів протидії домашньому насильству, які мають 61 мобільну групу, а також діють 14 позаштатних груп. Ці групи взаємодіють із соціальними службами, громадами та медичними закладами. Проте, з огляду на наявність понад 1400 громад, географічне покриття цієї мережі залишається фрагментарним, а взаємодія між секторами – слабо інституціалізованою.

Державна соціальна програма протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству на 2021–2025 роки передбачала створення інфраструктури послуг через субвенції громадам, зокрема відкриття притулків і кризових кімнат. Проте реалізація програми є нерівномірною: частина закладів формально відкрилася, але не функціонує належним чином; в окремих громадах не визначено відповідальних осіб або не проведено підготовку персоналу. Заплановане впровадження корекційних програм для кривдників у новій програмі на 2026–2030 роки також потребуватиме системного фінансування, підготовки кадрів і методичної підтримки.

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, особливо загострилося з 2022 року. Попри документування окремих випадків, абсолютна більшість постраждалих досі не отримує жодної допомоги через страх розголосу, стигматизацію, нестачу фахівців і процедур виявлення. У травні 2022 року Україна підписала Рамкову програму співпраці з ООН щодо запобігання й реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. Проте реалізація цієї програми не набула належного охоплення, а відповідні послуги на місцях або відсутні, або мають пілотний характер.

Низка ініціатив, таких як Центри допомоги врятованим, Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків при ОГП, платформи взаємодії, спрямовані на розбудову системи допомоги постраждалим від СНПК.

Дослідження Аналітичного центру ЮрФем визначає такі виклики у наданні допомоги постраждалим від СНПК¹: надання багатьох видів такої допомоги досі не реалізується за чітко визначеними процедурами; недостатня взаємодія між державними та недержавними суб'єктами разом із відсутністю комплексних програм призводить до дублювання зусиль або відсутності підтримки в окремих регіонах; відсутність узгодженої стратегії щодо інформування про наявні послуги і шляхів доступу до них спричиняє низький рівень обізнаності серед постраждалих; жителі прифронтових територій часто залишаються без допомоги через нестачу підготовлених фахівців/чинь і складну безпекову ситуацію; досі не регламентованими залишаються стандарти порядку надання медичної допомоги. Більше того, гостро постає потреба у забезпеченні гендерної чутливості послуг з урахуванням віку та статі постраждалої особи та розробки конкретних програм для окремих категорій бенефіціарів/рок.

Оскільки постраждалі від СНПК характеризуються широким спектром потреб (від невідкладних медичних, психологічних, юридичних послуг до підтримки у довготривалій соціальній реінтеграції), основою надання належної допомоги має стати створення цілісної, потерпілоорієнтованої системи реагування з міжсекторальною координацією, доступністю та сталістю послуг згідно зі стандартами Стамбульської конвенції та Директиви 2024/1385 Європейського парламенту та Ради.

Кейс «Горіховий дім» (м. Львів)

Благодійна організація «Фонд Горіховий дім» створила програму комплексної підтримки та реабілітації жінок, які опинились у складних життєвих обставинах через домашнє насильство.

Який результат досягнутий?

Центр інтегральної опіки для жінок, які опинились у кризовій ситуації, заснований у 2010 році. У 2016 р. Львівська міська рада виділила цільове приміщення для нього. У власному центрі інтегральної опіки Фонд може забезпечити проживання 17 жінок на період 6 місяців. Фонд створює умови для соціального, психологічного й економічного відновлення жінок через надання різносторонньої допомоги та ресурсів. Жінки отримують психологічну та юридичну підтримку, а також допомогу у працевлаштуванні та розвитку власної справи.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Фонд координує дії з обласною та місцевими владами задля забезпечення потреб жінок, яким необхідний тимчасовий притулок.
- Соціальне підприємство кафе-пекарні «Горіховий дім», засноване у 2012 році, передає частину свого прибутку на діяльність притулку.
- Для того, щоб дошкільні дитячі заклади стали відкритими і сенситивними до потреб дітей жінок, які потрапляють у складні життєві обставини, Фонд ініціював міську програму зміни підходів у дошкільній освіті. У двох пілотних садках м. Львова відкрито ясельні групи для дітей від 12 місяців, профінансовано ремонт. Надалі у планах – супервізія, введення змішаних та інклюзивних груп.

Як комунікувалися зміни?

Інформація про діяльність Фонду висвітлюється на сайті та регулярно з'являється у медіа. Фонд публікує річні звіти про свою діяльність.

Як реплікувати цей кейс (рекомендації)?

1. Налагодити партнерство ГО та місцевої влади, зокрема забезпечити стале приміщення для діяльності.
2. Заснувати соціальне підприємство для підтримки сталого фінансування діяльності.
3. Надавати комплексний перелік послуг постраждалим, зокрема послуги догляду за дітьми, що сприятиме працевлаштуванню та набуттю жінками економічної незалежності.

1. Доступність, виклики та потреби: аналіз системи допомоги постраждалим від СНПК в Україні. ЮрФем. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2025/03/%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>

БЛОК 7.

Програми з (пере)навчання жінок професіям, в яких вони мало представлені, STEM освіта для жінок та дівчат

1. Чому цей крок важливий для успішного відновлення

Недостатня участь жінок у галузях з високим потенціалом економічного зростання, таких як наука, технології, інженерія, математика (STEM), а також будівництво, транспорт, енергетика, машинобудування, є не лише проявом системної гендерної нерівності, а й причиною відчутних втрат для економіки. У вказаних секторах хронічно бракує кваліфікованих кадрів і залучення жінок могло б стати одним зі способів подолати цей дефіцит, пришвидшити модернізацію та сприяти інноваціям. Ці галузі часто залишаються закритими для жінок як через стійкі гендерні стереотипи, так і через відсутність системної підтримки для залучення та утримання жінок. Дівчат із раннього віку відштовхують від технічних і природничих предметів, нав'язуючи уявлення про те, що ці напрями не для них. Унаслідок цього дівчата становлять меншість серед студентів технічних і професійно-технічних закладів у зазначених сферах, а ще менше жінок – серед фахівчинь на керівних або висококваліфікованих посадах. При цьому відсутні будь-які підтвердження, що дівчата начебто менш здібні до STEM. Так, за даними міжнародного оцінювання якості освіти PISA (2018 рік), в Україні немає відмінностей у математичній та природничо-науковій грамотності між 15-річними хлопцями й дівчатами¹.

До цього додаються й інші бар'єри: відсутність наставницьких програм, сексизм і дискримінація на робочому місці, відсутність безпечного середовища, гнучких графіків, гарантій поєднання праці з доглядовими обов'язками. Особливо складно доступ до таких галузей відкривається для жінок із сільських територій, жінок з інвалідністю, ромських жінок, внутрішньо переміщених осіб та інших маргіналізованих груп.

Усунення цих бар'єрів не лише відкриває шлях до справедливішого і рівноправного суспільства, а й створює нові можливості для економіки. Залучення жінок до професій, де вони історично недопредставлені, підвищує інноваційність команд, сприяє інклюзивному проектуванню інфраструктури, покращує якість рішень, а також розширює кадрову базу. Це особливо важливо у контексті відновлення від наслідків війни, коли країна потребує масштабної відбудови, реконструкції та переосмислення підходів до розвитку галузей. Розвиток програм (пере)навчання для жінок, відкриття технічної освіти для дівчат, створення безпечних і підтримуючих середовищ для навчання і роботи, забезпечення рівної оплати праці, рівного доступу до керівних посад – це ключ до активнішої участі жінок у стратегічно важливих сферах і водночас, потужний імпульс для економіки та соціального прогресу.

2. Як зробити цей крок

Що мають зробити уряд і парламент?

- Запровадити окрему державну цільову програму (пере)навчання жінок у сферах з високим попитом на ринку праці, де жінки зараз слабо представлені (будівництво, транспорт, машинобудування, енергетика, IT), з фокусом на жінок із уразливих груп та регіонів, де триває або заплановане відновлення інфраструктури.

- Забезпечити виділення коштів із держбюджету на підтримку таких програм на національному та місцевому рівнях, а також на стимулювання роботодавців до створення робочих місць для жінок у цих сферах.
- Передбачити в галузевих політиках (зокрема, у стратегіях розвитку транспорту, будівництва, цифрової трансформації, індустріального розвитку) спеціальні заходи для збільшення частки жінок у відповідних професіях, включно з гендерно чутливими критеріями оцінки проєктів.
- Розширити грантові та стипендіальні програми для жінок у технічних ЗВО і професійно-технічних закладах з особливою увагою до IT, інженерії, енергетики та екології.

Що має зробити Міністерство освіти і науки?

- Активізувати діяльність з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року², зокрема в частині підтримки дівчат у виборі STEM-освіти та технічних спеціальностей.
- Інтенсифікувати роботу над інтеграцією підходів до подолання гендерних стереотипів у шкільних дисциплінах природничо-математичного циклу та трудового навчання.
- Розширити можливості для професійного розвитку вчителів і викладачів П(ПТ)О щодо забезпечення рівного доступу до технічних професій для дівчат.
- Підтримати запуск або масштабування позашкільних ініціатив для дівчат у STEM (гуртки, літні школи, конкурси), зокрема у співпраці з бізнесом.

Що має зробити місцева влада?

- Створювати та фінансувати місцеві програми (пере)навчання жінок у галузях відновлення у співпраці з місцевими закладами освіти та бізнесом.
- Забезпечувати належні умови у закладах професійної (професійно-технічної) освіти для дівчат і жінок (безпека, санітарні умови, нульова толерантність до домагань, адаптивний графік для жінок із дітьми).
- Інформувати мешканок громад про можливості навчання та працевлаштування за нетиповими для жінок професіями.

Що можуть зробити заклади освіти, бізнес та роботодавці?

- Запроваджувати програми стажувань, наставництва та кар'єрного розвитку для дівчат і жінок на технічних та управлінських позиціях.
- Забезпечити наявність і дієвість політик гендерної рівності, процедур реагування на домагання, гнучких умов праці й можливостей кар'єрного зростання для працівниць.
- У партнерстві з громадами відкривати навчальні хаби або курси для жінок, які прагнуть змінити професію чи повернутися до роботи після перерви.

Що можуть зробити громадські організації?

- Проводити інформаційні кампанії, що розвінчують стереотипи щодо жіночих і чоловічих професій, із позитивними прикладами жінок у відновлюваних галузях.
- Організовувати тренінги, менторські програми та навчальні ініціативи для жінок, особливо з-поміж ВПО, мешканок сільської місцевості жінок з інвалідністю та інших уразливих груп.
- Моніторити політики зайнятості й освіти на предмет урахування принципів гендерної рівності й домагатися змін у разі виявлення бар'єрів.

Що і як можуть підтримати міжнародні організації?

- Фінансувати інноваційні програми (пере)навчання та зайнятості жінок у пріоритетних галузях відновлення.
- Підтримувати державу у розробці стандартів гендерної рівності в освіті й працевлаштуванні у технічних та інфраструктурних сферах.
- Забезпечувати довгострокову підтримку ініціатив, які не лише розширюють економічні можливості жінок, а й змінюють підходи в освіті, управлінні кадрами та розвитку професій.

3. Де ми зараз

Питання гендерного дисбалансу у професіях із високим попитом і стратегічною значущістю для відновлення постало в Україні ще до 2022 року, однак лише останніми роками набуло системної підтримки з боку держави, ринку праці, громадськості та, зокрема, жіночих організацій, які роками привертати увагу до цієї проблеми.

Першим важливим кроком стало скасування у 2017 році наказу Міністерства охорони здоров'я, який забороняв жінкам працювати у понад 450 професіях³. До цього переліку входили саме ті спеціальності, які сьогодні є критично важливими для економіки та відновлення: водійки автобусів і вантажівок, трактористки, машиністки екскаватора, комбайнерки, а також військові спеціальності, зокрема снайперки. Попри зняття формальних обмежень, інерція гендерних стереотипів, відсутність підтримуючих середовищ у закладах освіти і на робочих місцях, а також брак інформації про можливості залишають ці професії фактично малодоступними для жінок.

Після повномасштабного вторгнення ситуація змінилася: мобілізація сотень тисяч чоловіків, міграція та демографічні зміни призвели до значного дефіциту робочої сили, особливо у сферах, де традиційно працювали чоловіки. Попри те, що ці зміни були спричинені кризовими обставинами, вони створюють шанс закласти фундамент для залучення жінок до таких професій, дозволяючи одночасно задовольнити потреби економіки й забезпечити рівний доступ до гідної праці.

За даними Державної служби зайнятості, восени 2024 року 20% усіх вакансій припадали на робітників з обслуговування, експлуатації устаткування та машин (водії, трактористи, машиністи тощо), ще 19% – на кваліфікованих робітників з інструментом (зварювальники, швачки, пекарі, малярі)⁴. Попит залишається стабільно високим, водночас спостерігається поступове зростання інтересу до таких професій серед жінок.

У 2025 році Служба зайнятості України запустила пілотний проєкт із перекваліфікації жінок на 31 спеціальність, де раніше переважали чоловіки. Серед них – водійка навантажувача, електромонтерка, токарка, трактористка, машиністка крана⁵. Важливо, що навчання здійснюється на замовлення роботодавця, що гарантує жінкам працевлаштування після завершення курсу. Проєкт фінансується за рахунок Фонду соціального страхування на випадок безробіття з можливістю співфінансування від роботодавців. Це не лише свідчить про наявний попит на фахівчинь у цих галузях, а й демонструє, що жінки вже сьогодні здатні відповідати на запити ринку навіть у стереотипно чоловічих професіях.

Серед позитивних прикладів – ініціатива Reskilling Ukraine, реалізована шведською організацією Beredskapslyftet у партнерстві зі Scania Україна⁶. За час її дії понад 1000 українок подали заявки на курси з водіння вантажівок (OnTrack), понад 200 – з водіння пасажирських автобусів (BusDrive). Ще один приклад – партнерство компанії «Алеф Строй» Немішайвського фахового коледжу НУБіП і Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України», в межах якого реалізовано кілька циклів навчання жінок роботі з будівельною технікою. Також показово є поява понад 500 жінок на шахтах Донеччини після 2022 року⁷, що свідчить не лише про гостру потребу в працівниках, а й про фактичне розширення гендерних меж у важких індустріях.

Водночас, попри позитивні зрушення, залишаються системні бар'єри. По-перше, спостерігається низький рівень зацікавленості дівчат у STEM і технічних професіях. За опитуванням Вокс Україна у 2023 році⁸, у п'ять разів менше дівчат, ніж хлопців планували здобувати освіту в IT або інженерії, віддаючи перевагу гуманітарним і мистецьким спеціальностям, що є наслідком системного впливу гендерних стереотипів у школі, сім'ї та медіа. Однак близько 25% респонденток ще не визначилися з майбутньою професією, і це створює потенціал для впливу через кампанії. По-друге, зберігаються стійкі уявлення про чоловічі й жіночі

професії. Разом з тим близько 45% дівчат і 38% хлопців назвали престижність і високу оплату праці вирішальними чинниками вибору, отже саме ці аргументи варто використовувати в мотиваційних кампаніях. І по-третє, у шкільній і професійній освіті бракує достатньої підтримки: вчителі та викладачі не завжди мають та вміють використовувати інструменти для заохочення дівчат до вибору технічних напрямів.

У державній політиці вже вжито деяких заходів. Зокрема, Операційний план заходів на 2025–2027 роки з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року передбачає інформування і мотивацію дівчат до вибору STEM-напрямів, а також надання повної інформації про вибір професії без обмеження рамками гендерних уявлень. А Операційний план заходів з реалізації Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року охоплює інформаційну кампанію «Звісно, зможеш», спрямовану на подолання стереотипів, а також заходи для забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до освіти та професій, де вони традиційно недопредставлені.

Попри окремі позитивні приклади, ці політики залишаються обмеженими за масштабом і впливом. Системна зміна потребує масштабування успішних пілотних програм, довгострокового державного фінансування перекваліфікації, роботи з молоддю ще в шкільному віці, зміни підходів у профорієнтації та створення безпечних і підтримуючих умов для жінок у чоловічих професіях.

Отже, залучення жінок до стратегічно важливих секторів – це відповідь на гострі виклики ринку праці, важливий крок до реалізації прав жінок на працю, гідну оплату й самореалізацію та ключовий чинник стійкого відновлення України

Кейс 1. Навчання трактористок (Миколаївська область)

Жінки опанували професію трактористки-машиністки сільськогосподарського виробництва. Теоретична частина навчання проходила на базі Снігурівського професійного ліцею у Миколаївській області. Практична частина (водіння п'ять днів на тиждень по шість годин) проходила на базі ТОВ «Агроф'южн». Навчальна програма тривала півроку і була організована у 2024 році Програмою розвитку ООН (UNDP) в Україні за фінансової підтримки уряду Данії.

Який результат досягнутий?

Вісім жінок пройшли навчання та отримали сертифікати трактористок і посвідчення водія категорії А1 з гарантією працевлаштування.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Навчання організоване у співпраці з департаментом освіти Миколаївської ОВА.
- ТОВ «Агроф'южн» було зацікавлене у кадрах і надавало техніку для тренування.
- Усі учасниці попередньо пройшли співбесіду з майбутнім роботодавцем для отримання роботи після завершення навчання.

Кейс 2. Школа операторів будівельної техніки (Київська область)

У 2024 р. на базі Немішаївського фахового коледжу розпочалось навчання Школи операторів будівельної техніки «Алеф Строй». Навчальна програма орієнтована на залучення жінок до професії водіїв будівельної техніки, хоча місця також доступні для чоловіків. Школа забезпечує 9 тижнів очної підготовки в групах по 15 осіб із практичним навчанням на сучасних екскаваторах та навантажувачах. Випускниці отримують сертифікати та допомогу у працевлаштуванні. Школа заснована за підтримки Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України» та Міністерства економіки України.

Який результат досягнутий?

Випускниці трьох випусків Школи операторів будівельної техніки працюють на різних будівельних майданчиках України.

Як комунікувалися зміни?

Діяльність Школи та успіхи випускниць у професійній сфері активно висвітлюються у соцмережах.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Навчання організоване у співпраці з Немішаївським фаховим коледжем і за підтримки Міністерства економіки.
- Бізнес надав 15 одиниць спеціалізованої будівельної техніки на тренувальному майданчику для практичного навчання.
- Школа операторів будівельної техніки «Алеф Строй» приймає заявки від роботодавців/чинь, зацікавлених у працевлаштуванні операторок будівельної техніки.

Як реплікувати ці кейси (рекомендації)?

1. Запроваджувати програми перенавчання у співпраці з роботодавцями/чинями для створення умов отримання роботи після перенавчання.
2. Створювати умови підтримки та наставництва на робочих місцях для жінок з метою забезпечення стабільності працевлаштування.
3. Проводити інформаційні кампанії про історії успіху щодо перекваліфікації.
4. Регулярно оцінювати сталість роботи жінок за посадами, на яких домінували чоловіки.
5. Створювати умови для працівників з батьківськими обов'язками щодо поєднання роботи та піклування про дітей (наприклад, гнучкий графік роботи, дистанційна робота, заходи для родин, щоб вони відчували цінність роботи, яку виконують їх рідні).

1. Слободян О. Вища освіта та гендерні стереотипи: чому дівчата не обирають технічні спеціальності? Cedos. 11.01.2021. URL: <https://cedos.org.ua/vyshha-osvita-ta-genderni-stereotypy-chomu-divchata-ne-obirayut-tehnichni-speczialnosti/>
2. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text>
3. Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок: затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.12.1993 р. N 256, втрата чинності від 22.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94#Text>
4. Найпопулярніші вакансії на ринку праці. Державний центр зайнятості. Офіційний вебсайт. 08.11.2024. URL: <https://www.dcz.gov.ua/news/singlenews/571>
5. Роботодавці активно долучаються до програми навчання жінок на традиційно чоловічі професії. Державний центр зайнятості. Офіційний вебсайт. 05.03.2025. URL: <https://www.dcz.gov.ua/news/singlenews/709>
6. Смагіна А. Стати водійкою вантажівки в Україні: як працює курс, що навчає жінок "чоловічої" професії. Рубрика. 19.06.2024. URL: <https://rubryka.com/article/staty-vodijkoju-vantazhivky-v-ukraini-yak-pracuye-kurs-sho-navchae-zhinoek-cholovichioj-profesiji>
7. Українські жінки стають до роботи у чоловічих професіях: скільки жінок працюють на шахтах Донеччини. Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України. 09.10.2024. URL: <https://www.congress.gov.ua/ukrainski-zhinky-staiut-do-roboty-u-cholovichykh-profesiakh-silkily-zhinok-pratsiuiut-na-shakhtakh-donechchyny/>
8. Які спеціальності цікавлять майбутніх вступників: результати опитування. Вокс Україна. URL: <https://voxukraine.org/yaki-spetsialnosti-tsikavlyat-majbutnih-vstupnykiv-rezultaty-opytuvannya>

БЛОК 8.

Підтримка жіночого підприємництва

1. Чому цей крок важливий для успішного відновлення

Розвиток жіночого підприємництва – це не лише питання гендерної рівності, а й стратегічна можливість для економічного зростання та відновлення України від наслідків війни. Підприємниці створюють робочі місця, забезпечують сталість місцевих економік, формують нові ринки та виготовляють продукти, що відповідають потребам широкого кола споживачів. Активніше залучення жінок особливо важливе в контексті відновлення, коли кожна бізнес-ініціатива здатна сприяти відбудові, самозабезпеченню громад і стабілізації ринку праці.

З позиції бізнесу, підтримка жіночого підприємництва означає розширення ділових зв'язків, диверсифікацію управлінських практик та більшу інноваційність. Для держави – це додаткові податкові надходження, активізація національної, регіональної і місцевої економіки, зменшення рівня безробіття і залежності від соціальної підтримки. Для громад – це посилення локального лідерства, відповідального підходу до бізнесу та розвитку соціально орієнтованих ініціатив.

Однак сьогодні потенціал жіночого підприємництва реалізується лише частково. Жінки стикаються з низкою бар'єрів: обмеженим доступом до фінансування; недостатньою інформованістю про програми підтримки; браком наставницьких мереж; складнощами з реєстрацією бізнесу та поєднанням підприємницької діяльності з доглядовими обов'язками. Особливо це стосується жінок у сільських громадах, переміщених осіб, жінок із низьким рівнем цифрової грамотності або обмеженими можливостями пересування. У результаті тисячі потенційних бізнес-ідей залишаються нереалізованими, а значна частина економічної активності – незадіяною. В умовах післявоєнної відбудови це означає втрату можливостей для швидшої локальної стабілізації, зростання економіки та посилення стійкості громад.

2. Як зробити цей крок

Що мають зробити уряд та парламент?

- Інституціалізувати підтримку жіночого підприємництва як частину політики економічного відновлення.
- Ширше інтегрувати гендерні перспективи в Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року, зокрема через механізми заохочення створення та розвитку бізнесів, заснованих жінками.
- Запровадити окремі механізми підтримки релокованих жіночих бізнесів – інформаційний супровід, доступ до інфраструктури, участь у програмах відновлення та інвестиційних ініціативах.

- Забезпечити підтримку для реєстрації та запуску бізнесу для жінок, включаючи онлайн-оформлення, індивідуальні консультації та супровід на старті.
- Розширити цифровізацію державних сервісів та їхню доступність для підприємниць.
- Забезпечити розвиток системи доглядових послуг, що дозволяють поєднувати бізнес і сімейні обов'язки (див. Кроки 4 і 5).

Що має зробити місцева влада?

- Інтегрувати підтримку жіночого підприємництва в місцеві стратегії розвитку МСП, залучення інвестицій та відновлення.
- Забезпечити пріоритетний доступ релокованих жіночих бізнесів до індустріальних парків, комунальних приміщень та бізнес-інкубаторів.
- Створювати або підтримувати локальні центри розвитку підприємництва з фокусом на жінок, зокрема ВПО, які надають консультування, допомогу з бізнес-плануванням, юридичну підтримку та доступ до фінансування.

Що може зробити бізнес?

- Розвивати менторські програми, жіночі бізнес-об'єднання, платформи для нетворкінгу та обміну досвідом.
- Інвестувати у створення нових ринкових ніш або продуктів, пов'язаних із відновленням країни, включаючи зелену економіку, локальне виробництво, інклюзивні послуги.

Що можуть зробити громадські організації?

- Реалізовувати навчальні програми та коучингові ініціативи, спрямовані на розвиток підприємницьких навичок, фінансової грамотності, лідерства та переговорної спроможності.
- Допомогати жінкам підвищувати впевненість у своїх бізнес-навичках та віру у власний потенціал.
- Підтримувати вихід жінок на нові ринки та розвиток бізнесів на пізніших етапах.

Що і як можуть підтримати міжнародні партнери?

- Масштабувати програми підтримки жіночого підприємництва через фінансування навчальних ініціатив, бізнес акселераторів, грантових і кредитних програм.
- Забезпечити підтримку не лише на старті бізнесу, а й у фазі масштабування, виходу на нові ринки та стійкого розвитку.
- Надати спеціалізовану підтримку для релокованих бізнесів, заснованих жінками, у формі адаптаційних програм, консультацій та доступу до регіональних і міжнародних мереж.

3. Де ми зараз

Наразі в Україні реалізується низка національних політик і програм, спрямованих на розвиток жіночого підприємництва. З одного боку, ці ініціативи охоплюють зміни в українському законодавстві, а з іншого — практичні заходи, як-от фінансову підтримку, освітні програми та інформаційні кампанії. Операційний план заходів з реалізації у 2023–2025 роках Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року¹ містить положення щодо економічного посилення жінок, у тому числі створення умов для поєднання сімейних і професійних обов'язків, що є особливо актуальним з огляду на руйнування соціальної інфраструктури підтримки, посилення економічної уразливості жінок через повномасштабну війну та зростання потреби в підтримці для входження в підприємництво.

Програми розвитку жіночого підприємництва наразі є частиною ширших стратегій підтримки малого та середнього бізнесу, які з 2022 року орієнтуються передусім на завдання відновлення. У 2024 році Уряд України ухвалив Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСП до 2027 року, що передбачає покращення доступу до фінансів, розвиток людського капіталу та інновацій². З 2020 року в межах ініціативи «Дія.Бізнес» реалізується програма з підтримки жіночого підприємництва, що передбачає платформу з освітніми можливостями, консультаціями та кейсами жінок-підприємниць³.

У 2023–2024 роках в Україні з'явилися акселераційні програми для жінок, наприклад «Відважна», ініційована за підтримки Мінцифри, Офісу з розвитку підприємництва та експорту і глобальної ініціативи She's Next (Visa)⁴. Також активно діють ініціативи ЄС – EU4Business⁵, мережа Центрів підтримки бізнесу⁶ та програма EU4Youth⁷, що містять компонент розвитку жіночого підприємництва. Державна програма «єРобота» (зокрема її компонент «Власна справа») стала джерелом грантів для тисяч жінок. У 2023 році програму розширили для ветеранів і їхніх родин. За підтримки міжнародних партнерів жінки мають доступ до кредитування та консультацій (наприклад, програма ЄБРР для підприємств, які очолюють жінки). Партнерство Мінекономіки, ООН Жінки та Офісу першої леді реалізує кампанію «Звісно. Зможеш!», спрямовану на подолання стереотипів щодо жінок у бізнесі та зайнятості⁸.

Статистика підтверджує поступ: у 2024 році жінки відкрили понад 173 тис. ФОПів (61% від загальної кількості)⁹, отримали 61% мікрогрантів програми «Власна справа» (при 48% поданих заяв)¹⁰, а частка жінок-керівниць у нових компаніях зросла до 34% (після падіння до 30% у 2022 році)¹¹.

Водночас ці ініціативи не охоплюють повного спектра потреб. Політики часто не зважають на специфічні бар'єри, з якими стикаються жінки, а саме: труднощі з фінансуванням, нестача менторства та знань, а також навантаження доглядовою працею. Так, 43% опитаних жінок вважають менторство критично важливим (проти 21% чоловіків)¹², а 33% зазначають труднощі з поєднанням бізнесу та догляду (серед чоловіків – лише 7%).

Окремої уваги потребують жінки, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК). Вони часто не мають стабільного доходу, доступу до фінансів чи консультацій, а економічна підтримка для них – не лише питання виживання, а шлях до повернення гідності та можливості вибору¹³. Хоча чинна Рамкова програма співпраці Уряду України та ООН із запобігання СНПК передбачає напрям репарацій, економічне уповноваження постраждалих жінок не зафіксоване як пріоритет.

У результаті попри позитивні зрушення потенціал жіночого підприємництва залишається недостатньо реалізованим. Втрачається шанс залучити тисячі нових бізнесів – зокрема ре-локованих, родинних чи започаткованих у сфері послуг – до відновлення економіки. Недостатня підтримка жінок означає втрату податкових надходжень, нижчий рівень зайнятості, меншу кількість місцевих виробників і зменшення економічної стійкості громад.

Кейс. Освітня програма “Зростай 2.0”

Освітня програма “Зростай 2.0” підвищила рівень знань та впевненості жінок у бізнесі. Навчання пройшли три групи жінок – ті, які лише планували започаткувати бізнес, підприємниці, що розпочали діяльність менш ніж три роки тому та підприємниці із досвідом понад три роки, які мали намір масштабувати свій бізнес. Програма реалізувалася в рамках проєкту Good Governance Fund “Інклюзивна економіка”, який фінансувався UK International Development від уряду Великої Британії. Імплементатори проєкту - Abt Global у партнерстві з Міністерством економіки України¹⁴.

Який результат досягнутий?

- 250 жінок-підприємниць пройшли освітній курс. 80% учасниць зазначили, що програма вже допомогла їм масштабувати свій бізнес, 65% залучили нових клієнтів завдяки знанням, отриманим під час навчання.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Оцінка потреб трьох цільових груп та розробка окремих тренінгових модулів, наповнення яких відповідав запитам і підприємницькому досвіду кожної з груп
- Постійний менторський супровід: кожна група мала закріплену менторку — досвідчену підприємницю, яка пройшла шлях від ідеї до стабільного бізнесу з великою командою. Менторки щотижня проводили консультаційні сесії, які стали не лише джерелом експертної підтримки, а й простором для обговорення викликів, прийняття практичних рішень та розвитку взаємної довіри між учасницями.

Як реплікувати цей кейс (рекомендації)?

1. Здійснювати аналіз потреб учасниць щоб сформувати наповнення навчальної програми відповідно до рівня підприємницького досвіду та реальних запитів.
2. Поєднувати тренінгові модулі з менторським супроводом, індивідуальними консультаціями від тренерок, психологічною підтримкою та мережуванням.
3. Втілювати програми, об'єднуючи зусилля міжнародної технічної допомоги, зацікавлених державних інституцій та громадських організацій.

1. Операційний план заходів з реалізації у 2023–2025 роках Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці (на період до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#n103>)
2. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 р. № 821-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>
3. Плануємо створити на платформі Дія.Бізнес розділ для жінок-підприємниць. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://www.facebook.com/eGovernanceUkraine/photos/a.766450580074880/2844293022290615/?type=3&theater>
4. Як започаткувати або розвинути власну справу: долучайтесь до презентації нової акселераційної програми «Відважна 2.0». Міністерство цифрової трансформації України. 20.03.2024. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/yak-zapochatkovati-abo-rozvinuti-vlasnu-spravu-doluchaytesya-do-prezentatsii-novoi-akselratsiynoi-programi-vidvazhna-20>
5. Розвиваємо малий та середній бізнес в Україні. EU4Business. URL: <https://eu4business.org.ua/>
6. Послуги для бізнесу для рішення малих та великих задач. Мережа центрів інформаційної підтримки бізнесу. URL: <https://bisc.org.ua/>
7. The EU4Youth Initiative. EU NEIGHBOURS east. November 14, 2022. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/publications/the-eu4youth-initiative/>
8. Українські жінки активніше отримують гранти на власний бізнес, — Юлія Свириденко. Міністерство економіки. 05.11.2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/a8e648d6-c620-4244-8aee-ee613247e9d4?lang=uk-UA&title=UkrainskiZhinkiAktivnisheOtrimuiutGrantiNaVlasniBiznes-YuliiaSviridenko>
9. Тренди української фонономіки під час великої війни. Опендатабот. 17.02.2025. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2024>
10. Українські жінки активніше отримують гранти на власний бізнес, — Юлія Свириденко. Міністерство економіки. 05.11.2024. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/a8e648d6-c620-4244-8aee-ee613247e9d4?lang=uk-UA&title=UkrainskiZhinkiAktivnisheOtrimuiutGrantiNaVlasniBiznes-YuliiaSviridenko>
11. 61% нових фопів відкрили жінки цього року. Опендатабот. 19.11.2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/women-entrepreneurs-2024>
12. Fuelled by their dreams: 68% of Ukrainian women consider starting a business, reveals Mastercard study. EEMEA. March 3, 2025. URL: <https://www.mastercard.com/news/eemea/en/newsroom/press-releases/en/2025-1/march/fuelled-by-their-dreams-68-of-ukrainian-women-consider-starting-a-business-reveals-mastercard-study>
13. Желтуха М., Шевченко С., Яремко Ю. Посилення економічних спроможностей постраждалих від СНПК як елемент репарацій: міжнародний досвід та рекомендації для України. Аналітичний центр ЮрФем. 23.07.2024. URL: <https://jurfem.com.ua/doslidgennya-posylennya-ekon-spromozhnostey-postrazhdalikh-vid-snpk/>
14. <https://me.gov.ua/News/Detail/a1a2ac47-2d5e-41b8-857e-95414f80402a?lang=uk-UA&title=250-ZhinokpidprimitisProishliNavchanniaZaProgramoiuzrostai2-0->

БЛОК 9.

Програми міжнародної технічної допомоги з відновлення та розвитку, спрямовані на усунення гендерних бар'єрів у всіх секторах

1. Чому цей крок важливий для успішного відновлення

Ресурс міжнародної технічної допомоги (МТД) для відновлення є обмеженим, і його нерациональне або одновимірне використання несе ризики втрати потенціалу цієї підтримки. Ігнорування бар'єрів, з якими стикаються різні групи жінок, та недооцінка їхнього внеску у відновлення знижує ефективність міжнародної технічної допомоги та призводить до втрати значної частини її потенціалу. Жінки відіграють ключову роль у відновленні економіки, розвитку місцевих ініціатив, підтримці громад і наданні послуг у кризових умовах. Отже без урахування їхнього досвіду, потреб і реального доступу до ресурсів під час розробки, реалізації та оцінки програм частина допомоги просто не доходить до тих, хто творить зміни на місцях.

Особливо це стосується жінок із уразливих груп – з інвалідністю, переміщених, матерів, які виховують дітей самостійно, мешканок сільських територій та інших груп. Якщо ці групи виключені з процесів прийняття рішень, не залучені до формування політик і не враховані в системах моніторингу, МТД не виконує своїх завдань повною мірою.

Державні політики у сфері гендерної рівності наразі мають обмежене бюджетне фінансування, тому включення гендерного компонента до міжнародної технічної допомоги – це питання не лише справедливості, а й ефективності. Такий підхід дозволяє посилити вже наявні зусилля, підвищити результативність програм і забезпечити виконання міжнародних зобов'язань України включно з вимогами євроінтеграції.

2. Як зробити цей крок

Що має зробити уряд?

- Створити електронну мапу проєктів МТД з урахуванням пріоритетності їх впливу на гендерно чутливе відновлення.
- Додати до процедури реєстрації МТД обов'язковість опису впливу проєкту на досягнення гендерної рівності та соціальної інклюзії. До звіту про використання МТД слід додати гендерний вплив, а саме: як проєкт сприятиме виконанню національних політик з питань гендерної рівності та соціальної інклюзії.
- Спонукаати партнерів з розвитку під час розробки дизайну проєктів МТД додавати до структури завдань:
 - хоча б одну ціль, яка містить гендерний компонент і базується на попередньо здійсненому гендерному аналізі;
 - показники, що характеризують вплив проєкту на становище жінок і чоловіків із різних груп, очікувані зміни та результати від реалізації проєкту (програми);
 - інформацію, чи заплановано за проєктом залучати до співпраці жіночі ГО та організації, які працюють з уразливими групами чоловіків і жінок;
 - інформацію про те, як міжнародна технічна допомога враховує національні документи (політики) з питань гендерної рівності.

Що і як можуть підтримати міжнародні партнери?

- Створити координаційну платформу проєктів, що підтримуються країнами-членами Альянсу з гендерно відповідального та інклюзивного відновлення в Україні.
- Прийняти плани дій з гендерно чутливого відновлення, що міститимуть завдання і очікуваний внесок до реалізації програм з питань гендерної рівності та їхнього виконання на різних рівнях.
- Спланувати підтримку МТД з огляду на результати гендерного аналізу й інтегрування гендерно сенситивних і трансформаційних підходів.
- Працювати в партнерстві з жіночими/феміністичними громадськими організаціями, які добре розуміють потреби цільових аудиторій (див. крок 10).
- Прагнути, щоб затверджені для підтримки проєктні документи, наприклад теорія змін, структура результатів, проєктна пропозиція тощо, містили детальні пояснення того, як проєкт планує просувати гендерну рівність у сфері відновлення та розвитку.
- Переконатися, що в кожному підтриманому проєкті є принаймні одна гендерна ціль та визначається кілька показників, що стосуються результатів впливу. Забезпечити моніторинг підтриманих проєктів і звітувати про досягнення гендерної рівності та інклюзивності на етапі оцінювання, зважаючи на множинні ознаки груп.
- Провести оцінку включення компонента гендерної рівності та соціальної інклюзії в діючих проєктах та розширити цей фокус у разі потреби.
- Збільшувати обсяг фінансування проєктів та/або програм відновлення в Україні, які підтримують гендерну рівність.
- Вносити вимоги щодо гендерно чутливого висвітлення діяльності та змін у проєкти, спрямовані на відновлення.
- Просувати гендерно відповідальний та інклюзивний підхід у медіапроєктах. Грантові конкурси для медіа повинні містити чіткі вимоги щодо інклюзивності та гендерної чутливості. Необхідно підтримувати ті ініціативи, що не лише висвітлюють процеси відновлення, а й демонструють досвід жінок, ветеранів/нок, ВПО, людей з інвалідністю, ЛГБТІК+ та інших уразливих груп як учасників/ниць, а не лише як жертв.

3. Де ми зараз

Результати дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку щодо міжнародної технічної допомоги свідчать¹:

1. 90% проєктів двосторонньої офіційної міжнародної технічної допомоги (ОМТД), виділеної Україні від членів комітету підтримки з розвитку у 2022 році, не містили цілі гендерної рівності. Це втрачена можливість просувати гендерну рівність, реагуючи на нинішню кризу.
2. Деякі члени комітету підтримки з розвитку працюють краще, ніж інші, але загалом у 2022 році щодо цілей гендерної рівності в проєктах ОМТД для України інтеграція була нижчою, ніж у середньому по країнах.
3. Низька інтеграція гендерної рівності в проєктах ОМТД для України спостерігається за різними секторами й каналами реалізації.
4. Зусилля з післяконфліктного відновлення та реконструкції, що фінансуються ОМТД, мають краще враховувати потреби й участь жінок у побудові стабільніших і мирних суспільств.

МТД можна умовно розподілити на дві частини: 1) та, що стосується роботи безпосередньо у сфері реалізації гендерної політики, соціальної інклюзії, прав уразливих груп; 2) загальна, програми якої не ставлять за головну мету виконання завдань у сфері гендерної рівності та соціальної інклюзії. Тільки 4% проєктів МТД містили завдання у сфері гендерної рівності.

Значна частина проєктів МТД втілюється на місцях завдяки експертизі й зусиллям місцевих партнерських організацій – українських громадських організацій. Водночас далеко не завжди донори зважають на цю експертизу в дизайні проєктів, що дозволило б краще враховувати місцевий контекст і потреби цільових аудиторій, зокрема жінок та дівчат.

На сайті КМУ щодо реєстрації проєктів МТД наразі немає інформації про гендерний вплив цих проєктів, а у документах, необхідних для реєстрації проєкту, не вимагається зазначати, який гендерний вплив або результати змін у сфері гендерної рівності очікується досягнути.

У медіапроєктах, що підтримуються за рахунок МТД, бракує гендерно відповідального та інклюзивного підходу. Якщо раніше проєктів, які фінансували створення матеріалів про гендерну рівність, права жінок і різних меншин, було більше, то зараз, в умовах скасування американського бюджетного фінансування для України, у тому числі для українських медіа, таких проєктів стало менше.

Кейс 1. Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України»

Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» підтримувала українське підприємництво на внутрішньому та міжнародних ринках. За цей період ініціативи програми допомогли зберегти 120 528 робочих місць у підтриманих бізнесах та перенавчити 21 435 осіб, з них 13 044 жінки.

Який результат досягнутий?

- Станом на 2023 р. програма підтримала понад 1100 очолюваних жінками підприємств, які збільшили продажі на \$26,9 млн та залучили \$6,1 млн інвестицій, а також сприяла створенню 2019 нових робочих місць для жінок.
- Хоча основною метою проєкту не було розширення можливостей жінок, увага до цього пріоритету дозволила забезпечити паритетне залучення жінок у діяльність проєкту, що сприяло розширенню їхніх економічних можливостей.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Під час оголошення конкурсу USAID було включено як обов'язкову вимогу для виконавців зробити гендерний аналіз перед початком проєкту та визначити, як проєкт впливатиме на економічне посилення жінок.
- Проєкт передбачав на постійній основі збирання даних про діяльність і вплив з огляду на дезагрегацію за статтю. Проводилися регулярні опитування щодо потреб підприємців.
- Можливості для навчання поєднувалися з можливостями грантової підтримки. Грантова програма для жінок допомагала розбудувати бізнес у різних секторах, серед яких харчова промисловість, косметика, хімічне і текстильне виробництво, виробництво одягу і сектор послуг. Грантова підтримка також передбачала можливість психологічної підтримки.

Кейс 2. Проєкт «КРИЛА. Жінки залучені: шлях до зростання та економічної безпеки»

Проєкт міжнародної технічної допомоги сприяв підвищенню економічного благополуччя жінок та найбільш уразливих і маргіналізованих груп в Україні. Цільовими групами проєкту були: сільські жінки, ромки, жінки з інвалідністю, жінки, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, жінки, які звільнилися з місць позбавлення волі, жінки, які живуть з ВІЛ, тощо. Проєкт втілювався Раст за фінансування уряду Канади.

Який результат досягнутий?

- Понад 3500 жінок Львівської, Харківської, Київської та Полтавської областей пройшли навчання й отримали менторську підтримку. Програма тренінгів охоплювала дві категорії жінок: тих, хто хотів знайти роботу, і тих, хто мріяв запустити власний бізнес.
- Серед півтори тисячі жінок, які пройшли тренінг щодо запуску власної справи, 717 змогли захистити свої бізнес-плани перед журі та отримати обладнання для розвитку в еквіваленті 700 канадських доларів для мікробізнесу і 3000 канадських доларів – для малого бізнесу.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Перед початком проєкту було проведено гендерний аналіз. За його результатами визначено перелік потреб та актуальних тем навчання, а також перелік потенційних партнерів – як органів влади, так і громадських організацій.
- Навчання передувала двомісячна програма «Майстерня можливостей», де жінки працювали над підвищенням самооцінки та впевненості у собі, вчилися ставити цілі, опановувати стрес тощо. Це також сприяло мережуванню всередині спільноти.

Як реплікувати ці кейси (рекомендації)?

1. Здійснювати гендерний аналіз у сфері діяльності за проєктом для врахування у дизайні перед початком діяльності.
2. Збирати дані, дезаггреговані за статтю, для відстежування впливу проєкту на становище жінок і чоловіків у сфері реалізації проєкту.

1. Official Development Assistance for gender equality in Ukraine in 2022. DCD/DAC/GEN(2024)4. OECD. 17 July 2024. URL: <https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/GEN%282024%294/en/pdf>

БЛОК 10.

Підтримка міжнародними партнерами жіночих правозахисних організацій у процесах гендерно чутливого й інклюзивного відновлення

1. Чому цей крок важливий для успішного відновлення

Гендерна рівність та інклюзія є одними з ключових принципів відновлення, узгоджених на конференціях з питань відновлення у Лугано, Лондоні та Берліні. За результатами конференцій та з метою втілення зазначених принципів було створено Платформу забезпечення гендерного мейнстримінгу та інклюзії у відновленні, лідерками якої є Віцепрем'єр-міністерка Ольга Стефанішина й Урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко, а можливості для участі громадськості надає Консультативна панель неурядових організацій (НУО) при Платформі. Для стабільності результатів відновлення й ефективного використання обмежених ресурсів необхідно залучати експертизу жіночих громадських організацій, сприяти розвитку їхньої організаційної спроможності та сталості.

Підтримка міжнародними партнерами жіночих правозахисних організацій у процесах гендерно чутливого й інклюзивного відновлення має критичне значення, адже представники/ці таких організацій мають глибоке розуміння потреб жінок і дівчат у посткризових умовах. Участь таких організацій гарантує, що відновлення не буде орієнтоване лише на загальні інфраструктурні або економічні цілі, а й урахувуватиме соціальні аспекти – безпеку, освіту, медицину, соціальну справедливість. У воєнні та післявоєнні часи спостерігається зростання нерівностей і гендерно зумовленого насильства. Жіночі правозахисні організації відіграють ключову роль у моніторингу порушень прав жінок і дівчат та наданні їм правової, психологічної і гуманітарної підтримки. В умовах, коли діяльність громадського сектору не підтримується за рахунок бюджетних коштів, саме міжнародні партнери можуть сприяти професійному розвитку жіночих НУО, розширенню їхньої мережі, доступу до платформ для адвокації.

2. Як зробити цей крок

Що і як можуть підтримати міжнародні партнери?

- Проводити консультації із жіночими правозахисними організаціями з метою стратегічного і систематичного врахування принципу гендерної рівності та інклюзії під час планування проєктів міжнародної технічної допомоги.
- Сприяти посиленню інституційної спроможності жіночих правозахисних організацій у частині надання core grants та переглянути систему звітності в частині спрощення. Адаптувати грантові заявки для людей з інвалідністю в частині доступності для заповнення (наприклад, збільшений шрифт, контраст для заповнення онлайн заявок тощо).
- У конкурсах підтримки ініціатив громадянського суспільства, які сприяють системним змінам та демократичним перетворенням в Україні, прискорюють її інтеграцію до Європейського Союзу та сприяють відновленню суспільних процесів, пошкоджених унаслідок війни на національному та місцевому рівнях, передбачити компонент гендерної рівності.

- Підтримувати участь у конференціях з відновлення представниць жіночих громадських організацій та організацій, які захищають права жінок, громадянського суспільства, з особливою увагою до молодіжних і жіночих організацій, які представляють групи, що зазнають інтерсекційної дискримінації, а також жінок з інвалідністю.
- Рекомендувати виконавцям проєктів МТД брати до уваги документи, які містять плани гендерно чутливого й інклюзивного відновлення, зокрема обласні плани 1325.

3. Де ми зараз. Аналіз ситуації станом на 2025 рік

1. Україна відчуває вплив глобального скорочення міжнародної технічної допомоги. За результатами експрес-оцінки «Вплив скорочення фінансування США на жіноче лідерство та права в Україні», у 2024 році проєкти, що фінансувалися США безпосередньо принесли користь 920 445 людям. Очікувалося, що ці проєкти підтримають ще більше людей у 2025 році. Однак через раптове скорочення фінансування з боку США організації вже втратили 3 846 371 дол. США та додатково очікуються збитки у розмірі 3 745 000 дол. США. Майже кожна опитана українська організація (90,9%) очікує, що обсяг підтримки, яку вони надають бенефіціарам, зменшиться. Йдеться не лише про фінансування, а про порушене життя, скорочення надаваних послуг, жінок і дітей, які залишилися без необхідної підтримки¹.
2. Як зазначається у Кроці 9, Організація економічного співробітництва та розвитку звітує, що з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році спостерігається зменшення міжнародного фінансування на забезпечення гендерної рівності. У 2022 році офіційна допомога на підтримку України сягнула 18,9 млрд дол. США порівняно з 1,3 млрд дол. США у 2021 році. Водночас 90%, або 17,1 млрд дол. США з цього фінансування не спрямовувалися на жодні цілі у сфері гендерної рівності. Лише 44 млн дол. США було виділено на зусилля з просування гендерної рівності як першочергової мети.
3. Значна частина проєктів МТД утілюється на місцях завдяки експертизі та зусиллям місцевих партнерських організацій – українських громадських організацій. Утілення же проєктів МТД громадськими організаціями без належної підтримки їхньої стійкості та інституційного розвитку виснажує людський ресурс ГО. Системною підтримкою жіночих правозахисних організацій в Україні займаються Український Жіночий Фонд, Жіночий фонд миру і гуманітарного реагування ООН і Urgent Action Fund. Ці фонди фінансують не лише програмну діяльність, а й організаційний розвиток і профілактику професійного вигорання команд жіночих організацій. У наданні грантів фонди застосовують адаптивний гнучкий підхід з огляду на нагальність і терміновість.
4. Донори зосереджуються на деяких регіонах, переважно біля військової зони зіткнення, проте це здебільшого гуманітарна допомога, харчування, одяг, медична допомога, відновлення інфраструктури. Через брак часу та небезпеку донори не можуть організувати зустрічі з членами громади, жіночими громадськими організаціями та засновують діяльність на запитах керівництва громади, яке може не розуміти важливість гендерно чутливого відновлення та співпраці з жіночими громадськими організаціями, якщо такі там є.
5. Існує брак ресурсів і даних для розробки гендерних профілів громад, коштів для реалізації адвокаційних та навчальних програм з гендерно чутливого відновлення. Мешканці роблять акцент на запити щодо гуманітарної підтримки і менше – щодо розвитку громади, особливо з гендерною перспективою. Через це для громадських організацій легше знайти підтримку, спрямовану на гуманітарне реагування, та важко знайти підтримку для розвитку.

Кейс 1. Підтримка регіональних коаліцій 1325 Українським Жіночим Фондом

Створення обласних мереж громадських організацій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на місцевому рівні є ефективним механізмом концентрації експертизи жіночих ГО навколо теми гендерно чутливого й інклюзивного відновлення та безпеки. Ініціатива була підтримана такими країнами: Нідерланди, Канада, Велика Британія. Діяльність сприяла впровадженню комплексного підходу до включення гендерного компонента до процесів відновлення, зокрема: 1) посилено спроможність громадських організацій та представників влади, сектору безпеки; 2) здійснено оцінку потреб областей та окремих громад; 3) мережі зробили внесок у підготовку обласних планів 1325 з врахуванням місцевих потреб; 4) підтримано спільноти між державними ініціативами та громадськими організаціями в рамках грантової підтримки щодо реалізації заходів з обласних планів дій; 5) здійснено моніторинг виконання обласних планів з реалізації Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на місцевому рівні. Окремим важливим кроком стало посилення знань і навичок жіночих правозахисних організацій щодо гендерно чутливого й інклюзивного відновлення.

Кейс 2. Голос жінок і лідерство

«Голос жінок і лідерство» – програма міжнародної підтримки в рамках феміністичної зовнішньої політики Канади. В Україні у 2019–2024 рр. було реалізовано два проєкти, розроблені у рамках цієї програми: «Голос жінок і лідерство – Україна» Українського Жіночого Фонду та «Жінки України: залучені, спроможні, незламні» Раст.

Яких результатів було досягнуто?

- Завдяки грантовим програмам, втіленим жіночими/феміністичними організаціями, проєкти охопили понад 50 тис. прямих та близько 5 млн непрямих бенефіціарок, реагуючи як на системні виклики, так і на нагальні гуманітарні потреби.
- Жіночі/феміністичні організації посилили свою спроможність у різних сферах: налагодили зв'язки з громадами; напрацювали внутрішні політики належного врядування; розширили й удосконалили перелік послуг; розробили та втілили стратегічні й операційні плани, підвищили свою видимість через комунікації.
- Адвокаційні кампанії спричинили численні системні зміни від рівня громади (як-то врахування потреб жінок у програмі розвитку малого підприємництва або впровадження можливості обслуговування жестовою мовою у ЦНАП) до національного рівня (як-то інтеграція гендерного підходу до Ромської стратегії).
- За результатами самооцінки учасниць жіночого руху, підвищилась як ефективність співпраці всередині руху, так і мотивація його учасниць до співпраці.

Які підходи сприяли досягненню такого результату?

- Утілення проєктів у широкому партнерстві з жіночими та феміністичними правозахисними організаціями.
- Здійснення аналізу потреб та врахування інтересів різних груп жінок і дівчат, зокрема внутрішньо переміщених осіб, жінок з інвалідністю, ромських жінок.
- Утілення проєктів у постійному діалозі з жіночими громадськими організаціями задля адаптації до викликів і потреб з огляду на різні регіональні контексти, проблеми, з якими зіштовхуються різні групи жінок, що забезпечило, зокрема, оперативне реагування на виклики пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення.
- Підтримка інституційного розвитку жіночих громадських організацій, їх обміну досвідом, розбудови коаліцій і мереж.

Як реплікувати ці кейси (рекомендації)?

- Інтегрувати обов'язкову оцінку гендерного впливу в усі проєкти та визначати, в які національні програми гендерної рівності жіночі організації можуть робити внесок.
- Забезпечити гнучке фінансування інституційного розвитку, наприклад core grants, підтримувати ініціативи з добробуту команд, посилювати роботу з аналізу даних та обміну знаннями.
- Забезпечити участь жіночих ГО в ухваленні рішень щодо фінансування та локалізації шляхом проведення консультацій з цими організаціями, зокрема локальними організаціями, до оголошення грантових конкурсів та інших програм виділення коштів.
- Забезпечувати повноцінну участь жіночих ГО в координаційних групах донорів.
- Фінансувати жіночі ГО як аналітичні й експертні осередки з гендерних питань у сфері відновлення, економічного розвитку та врядування.
- Створити дієві механізми зворотного зв'язку.
- мувати ініціативи з добробуту команд, посилювати роботу з аналізу даних та обміну знаннями.
- Забезпечити участь жіночих ГО в ухваленні рішень щодо фінансування та локалізації шляхом проведення консультацій з цими організаціями, зокрема локальними організаціями, до оголошення грантових конкурсів та інших програм виділення коштів.
- Забезпечувати повноцінну участь жіночих ГО в координаційних групах донорів.
- Фінансувати жіночі ГО як аналітичні й експертні осередки з гендерних питань у сфері відновлення, економічного розвитку та врядування.
- Створити дієві механізми зворотного зв'язку.

1. *From Progress to Uncertainty: The Impact of U.S. Funding Cuts on Women's Leadership and Rights in Ukraine (March 2025), Ukrainian Women's Fund.*
Retrieved from <https://uwf.org.ua/rapid-assessment-of-the-impact-of-us-funding-cuts/>

